מתיבתא
דרבי יהודה הנשיא זיע"א

אוצר בלום ומקיף מאמרותיו קורות חייו ופועליו של התנא האלקי רבי יהודה הנשיא – רבינו הקדוש מיסד המשנה

מהתלמוד בבלי וירושלמי ומדרשים
עם ליקוט 'פנינים יקרים' מדברי רבותינו ראשונים גם אחרונים

יוצא לרגל יומא דהילולא ט"ו כסלו תשפ"ו

בדורות האחרונים, כשלומדים דברי שום תנא וחכם מדברי הקדמונים, שהדבר ההוא, הוא, חיות ומוחין שלו, והאדם הלומד ומדבר דבריו, מדבק ומכניס חיות ומוחין שלו לתוך הדיבורים, ונקרא 'אתדבקות רוחא ברוחא', ולכך מחיה אותו, שמכניס החיות בהדברים, שלכך אמרו (יבמות צז.) 'שפתותיו דובבות בקבר'. ואפשר לומר, כי זהו **בחינת השתטחות על קברי צדיקים**, כי דיבורי הצדיק, שם הוא קבור וטמון החיות שלו, כאמור. וזה הלומד, בהכניסו עם החיות ומוחין שלו לתוך החיות ומוחין של הצדיק שטמן בדבריו, נקרא 'אתדבקות רוחא ברוחא', ושפתותיו דובבות בקבר, כנודע זה מדברי הבעל שם טוב נשמתו בגנזי מרומים, ונקרא בחינה זו השתטחות על קברי הצדיקים שהן דבריהם שלומד ומזכיר היום הלומד, ולכך מחיה מוחין של אותו הצדיק, והבן. (מאור עינים, בריש ליקוטי מסכת שבת)

שמעתי מאמ"ו [ה'שפתי אמת'] זצוק"ל, שאמר לי **כי טוב יותר לעיין בספר הצדיק מהשתטחות על קברו**, כי על ידי העיון בספרו מתדבק יותר בחינת וקדושת והשפעת שורש נשמתו, ומלמעלה ישפיע עליו [הצדיק] על ידי שהוא משפיע לו, כנאמר 'דובב שפתי ישנים', ונעשו בבחינת משפעים זה לזה. (האמרי יהודה בהקדמה לשפת אמת)

ט"ו בכסלו יום פטירת רבינו הקדוש רבי יהודה הנשיא. ביום פטירתו יצא בת קול ואמרה כל דהוה באשכבתיה דרבי מזומן הוא לחיי העולם הבא. ויתכן מאותה הארה גם בימנו למקשרים עצמם בנשמתו.

מהדורת מצדיקי הרבים

מופץ ללא עלות למי שמעוניין ללמוד בקונטרס

הארות והערות יתקבלו בברכה
052-715-1500

עיצוב: 052-7174642

טָלֶה טָהוֹר מִכֶּבֶשׂ נִבְחָר..... ה
יִתֵּן מַעֲדַנֵּי מֶלֶךְ - מְיַסֵּד הַמִּשְׁנָה..... ט
עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ..... יא
מוּסַר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו וּבַחֲבָרָתוֹ נִרְפָּא לָנוּ - יְסוּרִים שֶׁל אַהֲבָה ..... יג
אִם תָּשׁוּב וַאֲשִׁיבְךָ לְפָנַי תַּעֲמֹד - מְלַמֵּד תּוֹרָה אֶת בֶּן חָבְרוֹ ..... טז
שְׁנֵי (גיים) גּוֹיִם בִּבְטְנֵךְ - קִשְׁרוֹ עִם אַנְטוֹנִינוּס קֵיסָר רוֹמִי..... יז
הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בָּנָי - הַדְּבָרִים שֶׁצִּוָּה לְבָנָיו..... כד
וַיְכַל לְצַוּת אֶת בָּנָיו - צַוָּאַת קָדְשׁוֹ ..... כו
וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן ..... כט
פִּתְגָּמִין קַדִּישִׁין ..... לה
לְעוֹלָם תֵּוֵי רָץ לְמִשְׁנָה - רָזִין וּמִלִּין דְּגִנְזִין ..... לז
מאימתי יצר הרע שולט באדם - במשנתו של רבי יהודה הנשיא ..... מ
עיצומו של יום הכיפורים מכפר - לשיטת רבי יהודה הנשיא..... מג

הורתו ולידתו בקדושה ביום הכיפורים בשנת ג' תת"פ, יום בו נעקד רבי עקיבא על קדושת שמו יתברך. וקראו עליו את הכתוב (קהלת א, ה) "וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ", לא שקעה שמשו של רבי עקיבא עד שזרחה שמשו של רבי יהודה הנשיא.

בנו הבכור של רבן שמעון בן גמליאל השני (ירושלמי פסחים י, א), דור שביעי להלל הזקן, חוטר מגזע ישי ושורשו פרח משפטיה בן אביטל אשת דוד המלך (כתובות סב:). ומצד אמו המשכלת מרת פלאי, היה יחוסו משבט בנימין, וכפי שהעיד על עצמו (ב"ר פל"ג)

בספר מנורת המאור מובא מעשה מופלא בהקשר להיכנסו של רבי יהודה הנשיא בבריתו של אברהם אבינו:

> **תנו** רבנן: פעם אחת גזרה מלכות [רומי] גזרה על ישראל, שלא למול את בניהם. ובאותו זמן נולד רבינו הקדוש. ואמר רבי שמעון בן גמליאל אביו: הקדוש ברוך הוא צונו למול ורשעים הללו גזרו עלינו שלא למול, כיצד אנו מבטלים גזרתו של הקדוש ברוך הוא ונקים גזרתו של אותו רשע? מיד עמד רבי שמעון בן גמליאל ומל את בנו. כשהודיעו הדבר בפני ההגמון שהיה בעיר, שלח וקרא את רבי שמעון בן גמליאל. אמר לו: מפני מה עברת על גזרתו של מלך ומלת את בנך? אמר לו: כך צונו הקדוש ברוך הוא. אמר לו אותו הגמון: הרבה כבוד יש לך עלי שאתה ראש לאמתך, אלא גזרתו של מלך היא ואיני יכול להניחך. אמר לו: ומה אתה מבקש? אמר לו: אני רוצה שנשלח את הילד ואת אמו אצל המלך ומה שהוא רוצה לעשות יעשה. אמר לו: עשה כל מה שאתה חפץ.
>
> **מיד** שלח את רבינו הקדוש ואת אמו והלכו כל היום בדרך. לערב הגיעו למלון בית אביו של אנטונינוס בן אסוירוס ובאותו הזמן נולד אנטונינוס. נכנסה אמו של רבינו הקדוש אצל אמו של אנטונינוס, אמרה לה: מה טיבך? אמרה לה: כך וכך גזרו עלינו, שלא למול, ועכשיו מלתי את בני ולכך מוליכין אותנו אל המלך כאחד. כיון ששמעה ממנה כן, אמרה לה: אם רצונך, קחי את הילד שלי שאינו מהול ותני לי את הילד שלך ולכי ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מאת המלך. מיד עשתה כן והלכה למלך. נכנס אותו הגמון למלך, אמר לו אדוני המלך, זו עברה על גזרתך ומלה את בנה ועכשיו הבאתי אותה אצלך ומה שתרצה לעשות עשה. אמר להם המלך: ראו בנה אם הוא מהול. נמצא שאינו מהול. באותה שעה

כעס המלך על אותו הגמון, אמר ליה: אני גזרתי על מהול ואתה הבאת לי שאינו מהול.

באותה שעה היו גדולים יושבין לפני קיסר ואמרו לו: אדוננו המלך, אנו מעידין בודאי שבנה של זו מהול היה, אלא אלהיהם של אלו קרוב הוא להם וכיון שהם קוראים אליו מיד הוא עונה להם, שנאמר: "מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו" (דברים ד, ז). מיד צוה המלך ונהרג אותו הגמון ובטל את הגזרה. ושלח את רבינו הקדוש ואת אמו לשלום. כיון שחזרו לביתו של אנטונינוס, אמרה אמו: הואיל ועשה לך הקדוש ברוך הוא נס על ידי ולבנך על יד בני, יהיו שושבינים לעולם. ובשכר אותו חלב שינק אנטונינוס מאמו של רבינו הקדוש, זכה ולמד תורה ושמש את רבינו הקדוש ונעשה מלך לאמתו וירש העולם הזה והעולם הבא. (שם הנר השלישי כ"א ח"ב פ"ב)[א]

יש הטוענים (ספר יוחסין עמ' 84) **שבשל זאת שאביו מסר נפשו למולו בשעת השמד זכה לתואר הנשגב 'רבינו הקדוש'**[ב], **וזה מלבד הטעם המובא בתלמוד** (שבת קיח:) **שלא הכניס ידו מתחת לאבנטו, יתר על מה שמימיו לא נסתכל במילתו**[ג].

כה היה נערץ בעיני בני דורו ובעיני כל הדורות, עד שנקרא בפי כל 'רבי'[ד] סתם. (מגן אבות להרשב"ץ אבות ב, א)

למד תורה מאביו, אשר כינהו [לרוב ענוותנותו] 'ארי בן שועל' (ב"מ פד:). וכן למד תורה מפי רבי יעקב בן קורשאי (ירושלמי שבת י, ה). וכן קבל מתלמידי ר"ע. ועל זה התבטא (עירובין יג:), מה שאני מחודד יותר מחבירי, הוא משום שראיתי את רבי מאיר [שזכיתי ללמוד ממנו, למרות שלא זכיתי לשבת אלא] מאחוריו, ואילו היתי זוכה לראות מלפניו הייתי חריף עוד יותר.

בן שלושים שנה ישב על כס הנשיאות ושרביט המלוכה ניתן בידו מראשי ישורון. ומושב בית דינו ב'בית שערים', וישפוט שם כל ריב אשר בא לפניו בחסד ומשפט.

פנינים יקרים

א. מעשה זה נזכר בקיצור גם בדברי רבותינו בעלי התוספות (ע"ז י: ד"ה אמר): "נאמר במדרש: **חָלָב** - מטמא, **חָלָב** - מטהר. כשנולד רבי גזרו שלא למול, ואביו ואמו מהלוהו. שלח קיסר, והביאו לרבי ואמו לפניו, והחליפה אמו את רבי באנטונינוס, והניקתו עד שהביאתו לפני קיסר, ומצאוהו ערל, ופטרום לשלום. ואמר אותו הגמון: אני ראיתי שמלו את זה, אלא הקדוש ברוך הוא עושה להם נסים בכל עת. ובטלו את הגזרה".

ב. לדברי הבית רבי (הודפס בפתיחה למשניות זרעים ח"א) תלמידיו השתמשו בתואר זה רק היכן שבאו להורות בדברהם על הפלגתו בחוכמתו ויראתו, אבל בסתם כך הזכירוהו בשם 'רבי' ואף 'רבי יהודה הנשיא' כשאמרו בשמו דינים בש"ס.

ג. אולי יש מקום לומר שהא והא חד מילתא דבזכות מה שמסר אביו נפש על קיום מצוה, זה מה שנתן בו את הכוחות להשמר בקדושה וטהרה נשגבה אף ביחס לבני דורו עד שהכתירוהו בתואר נשגב זה. אמנם ודאי שבהא לא סגי והגיע למעלה גם בכוח עבודתו העצמית עד שהעיד על עצמו בשעת פטירתו שלא נהנה מהעולם הזה באצבע קטנה [למרות עושרו המופלג] ופרישות מביאה לידי קדושה.

ד. הרשב"ץ (שם) כתב שהניקוד הנכון הוא לומר 'רִבי' בחיריק, שכן המילה 'רַבי' משמעותה הרב שלי, ואילו רבי יהודה הנשיא נחשב רבם של כל בני ישראל, ולכן הוא מכונה בעצם 'רבי'.

גדולי החכמים שהיו בבית דינו של רבינו הקדוש וקיבלו ממנו. שמעון וגמליאל בניו. ורבי אפס, ור׳ חנינא בן חמא, ור׳ חייא, ורב, ורבי ינאי, ובר קפרא, ושמואל, ור׳ יוחנן, ור׳ הושעיא. (הקדמת הרמב״ם ליד החזקה, ועי״ש בהשגות הראב״ד)

זכה לעמוד על דעת חכמי הדורות ומתוך כך אף מנה שבחם ומעלתם כמובא בחז״ל (אבות דר״נ פי״ח):

> **היה** רבי יהודה הנשיא מונה שבחן של חכמים, של רבי טרפון, של רבי עקיבא, ושל רבי אלעזר בן עזריה, ושל רבי יוחנן בן נורי, ושל רבי יוסי הגלילי. לרבי טרפון קרא לו גל אבנים. ויש אומרים גל של אגוזים, כיון שנוטל אדם אחד מהן כלן מתקשקשין ובאין זה על זה. כך היה רבי טרפון דומה, בשעה שתלמיד חכם נכנס אצלו ואמר לו, שֵׁנה לי. מביא לו מקרא ומשנה מדרש הלכות והגדות. כיון שיצא מלפניו היה יוצא מלא ברכה וטוב. לרבי עקיבא קרא לו אוצר בלום. לְמַה רבי עקיבא דומה? לפועל שנטל קופתו ויצא לחוץ, מצא חיטים - מניח בה, מצא שעורים - מניח בה, כוסמין - מניח בה, עדשים - מניח בה, כיון שנכנס לביתו מברר חיטים - בפני עצמן, שעורים - בפני עצמן, פולין - בפני עצמן, עדשים - בפני עצמן. כך עשה ר׳ עקיבא, ועשה כל התורה טבעות טבעות. לרבי אלעזר בן עזריה, קרא לו, קופה של רוכלים. וּלְמַה היה רבי אלעזר דומה? לרוכל, שנטל קופתו ונכנס למדינה, ובאו בני המדינה ואמרו לו, שמן טוב - יש עמך, פולייטין - יש עמך, אפרסמון - יש עמך, ומוצאין הכל עמו. כך היה רבי אלעזר בן עזריה, בזמן שתלמידי חכמים נכנסו אצלו. שָׁאֲלו במקרא - אומר לו, במשנה - אומר לו, במדרש - אומר לו, בהלכות - אומר לו, באגדות - אומר לו. כיון שיצא מלפניו הוא מלא טוב וברכה. ולרבן יוחנן בן נורי קרא לו, קופה של הלכות. ולרבי יוסי הגלילי מלקט יפה בלא גסות הרוח, שאחז בה מדת חכמים מהר סיני, והיה משנן בה כל חכמי ישראל[ה].

בחתימת המשנה והוא בן צ״ה, שנת ג׳ אלפים תתקע״ה, מאה וחמשים שנה אחר חורבן בית אלוקינו. (רב שרריא גאון)

בהיותו בן שמונים ושלוש גבר עליו חוליו, והעתיק את מושבו לעיר צפורי ואולם ׳קטרון׳ שם העיר בראשונה. ובחר שבתו שם בעבור שעומדת בראש ההר ונושב אויר צח על יושביו. חשב פן יבחר שבת שם ורפא לו, אמנם בעוונות הדור כל שנותיו שם היו בצער, וחוליו גבר עליו מיום ליום. וקרא על עצמו: ׳וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגֻרֵי אֲבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׳, ככה ויחי יהודה בצפורי י״ז שנה.

פנינים יקרים

ה. **לרבי יוסי הגלילי מלקט יפה.** הענין הזה אפשר לפרש שהיה מלקט משנתו יפה ומברר יפה, ולא היה לו גסות הרוח אלא שפל ברך. **שאחז בו מדת חכמים.** יראה לי שצריך להגיה שאחז במדת חכמים מהר [סיני], כלומר, אחז דברי תורה מהר סיני, וכל המדות של חכמים כגון הי״ג מדות שהתורה נדרשת, גם מדות של חכמים - הם מדות הגונות שהיו בחכמים כשפלות וענוה... **והיה משנן בה.** פירוש היה שונה אותה התורה ואותן מדות טובות. (מגן אבות שם)

ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים בהיותו בן מאה שנים. ביום שישי ט״ו כסלו ג׳ תתקע״ט. וביום פטירתו נולד, רב אדא בר אהבה.

בנו רבן גמליאל מלא את מקומו בנשיאות ואחיו שמעון היה לחכם העדה.

ארוך בדור היה משכמו ומעלה מכל העם (נדה כד:) בן דורו רבי שמעון בן מנסיא אמר עליו (אבות ו, ח) שכל השבע מידות שמנו חכמים [הנוי, הכח, העושר, הכבוד, החכמה, הזקנה והשיבה, והבנים (ה׳זקנה ו׳שיבה׳ נחשבות למידה אחת - מדרש שמואל)] כולם התקיימו ברבי ובבניו.

לא ישן ביום יותר משינת הסוס, וכמה שינת הסוס? ששים נשימות וכשינתו של דוד המלך (סוכה כו:).

היה מופלג במידת הענוה כמובא בחז״ל: רבנו הוה ענותן סגי, והוה אמר כל מה דיאמר לי בר נש אנא עביד חוץ ממה שעשו בני בתירא לזקני, שירדו מגדלתן והעלו אותו. (ב״ר לג, ג). ועוד, אמר פעם ׳כמה גדולים מעשה חייא׳, שאל בנו, אפילו ממך? ואמרו לו: כן (כתובות קג:). אחר פטירתו הוסיפו תלמידיו בגירסת המשנה בסוף סוטה: משמת רבי, בטלה ענוה ויראת חטא[1].

> **רבינו** הקדוש ע״ה היה יחיד בדורו ומיוחד בתקופתו, איש שכלל בו ה׳ מן המדות הטובות והחסידות מה שזיכהו בעיני אנשי דורו לקרותו ׳רבינו הקדוש׳, והיה שמו ׳יהודה׳, והיה בתכלית החכמה ורום המעלה, כמו שאמרו מימי משה ועד רבי לא ראינו תורה וגדולה במקום אחד. והיה בתכלית הענוה ושפלות הרוח והרחקת התאות... והיה צח לשון ובקי בשפה העברית יותר מכל אדם, עד שהיו החכמים ע״ה לומדין ביאור מלים שנסתפקו להם בלשון המקרא מפי עבדיו ומשרתיו, וזה מן המפורסמות בתלמוד. והיה לו מהעושר וההון עד שאמרו עליו אהריריה דרבי עתיר משבור מלכא [הממונה על האורוות של בית רבי, היה יותר עשיר משבור מלך פרס]. ולכן היטיב לחכמים ולתלמידים, וריבץ תורה בישראל, ואסף כל הקבלות והשמועות והמחלוקות שנאמרו מימות משה רבינו ועד ימיו, והוא בעצמו היה מן המקבלים, שהוא קבל משמעון אביו... נביא מפי נביא עד הזקנים שקבלו מיהושע, ממשה. (הקדמת הרמב״ם למשנה ד״ה והנני מביא)

היה בחינת יסוד דדוכרא. (שער הגלגולים הקדמה לו מז ע״ב)

פנינים יקרים

ו. ושם שנינו מיסודו של רבי פנחס בן יאיר: פרישות מביאה לידי קדשה, וקדשה מביאה לידי ענוה, וענוה מביאה לידי יראת חטא. והטעם שקדושה מביאה לענוה, כי אחר שבז בעינו לכל מחמדי עולם ממילא על מה יתגאה! וזה מה שנמצא אצל רבי יהודה הנשיא קדושה וענוה במקום אחד.

התורה שנתנה למשה בסיני כלולה משני חלקים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה - המפרשת ומשלימה את התורה שבכתב, וכשמה כן היא 'בעל פה' לא ניתנה להיכתב. "ולמה עשה רבינו הקדוש כך [להעלות את המשנה על הכתב] ולא הניח הדבר כמות שהיה? לפי שראה שתלמידים מתמעטין והולכין והצרות מתחדשות ובאות ומלכות רומי פושטת בעולם ומתגברת. וישראל מתגלגלין והולכין לקצוות. חיבר חיבור אחד להיות ביד כולם כדי שילמדוהו במהרה ולא ישכח". (הקדמת הרמב"ם ליד החזקה)

אמנם המשניות כתוכנם וצורתם היו גם לפני רבי, אלא שהוא סידרם[ז]. (תוס' ב"ק צד: ד"ה רבי)

פנינים יקרים

ז. במשה בסוף מסכת כלים נישנה: **"אמר רבי יוסי: אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה".** והנה ר"י היה בדור שלפני רבינו הקדוש (כתובת קג:) ואעפ"כ כתוב 'אמר רבי יוסי' היינו שאמר זאת כעת, ולא שהדבר נאמר בשמו 'רבי יוסי אמר'. והגרע"א (שם) ציין לדברי התוס' בב"ק. ובתפארת ישראל (בועז) הרחיב בזה להוכיח שכל המסכתות היו סדורים כבר לפני רבי, ורק שרבי סידרם זו אחר זו. והוסיף, שאולם זה פשוט שכמה משניות נוספו ע"י רבי מחכמי הדורות שלפניו ושל דורו, וכולן שלבן וסידרן במקום הנאות להן בין המשניות הקודמות. ואל תתמה שהרי כמה משניות היו כבר בימי אברהם אבינו (ע"ז יד:), ומכל זה מוכח שכבר היו המשניות מלפנים, אלא שמהכא מוכח שגם סדר כל מסכת ומסכת היה לפני רבי. עכת"ד.

ובאמת שכבר הראשונים דנו באופן שבו רבי סדר את המשנה. מלשון הרמב"ם (שם) משמע שעצם חיבור המשנה נעשה על ידי רבי ובית דינו, ולא היה הדבר לפניו. **"קיבץ כל השמועות וכל הדינים וכל הביאורים והפירושים ששמעו ממשה רבינו ושלמדו בית דין שבכל דור ודור בכל התורה כולה וחיבר מהכל ספר המשנה".**

ואילו מדברי רב שרריא גאון מוכח, שזמן רב לפני רבי כבר היו מסודרות מסכתות בעל פה (כדברי התפא"י), אמנם כל אחד מהחכמים היה שונה בנוסח אחר, ורבי ערך ושכללם יחד והוציא מתחת יד קודשו נוסח אחיד.

ורש"י כתב בנידון (ב"מ לג:): **"הא דקתני תלמוד אין לך מדה גדולה מזו - לפי שמשרבו תלמידי שמאי והלל שהיו לפניו שלשה דורות רבו מחלוקות בתורה ונעשית כשתי תורות, מתוך עול שעבוד מלכיות וגזירות שהיו גוזרין עליהן, ומתוך כך לא היו יכולים לתת לב לברר דברי החולקים עד ימיו של רבי, שנתן הקדוש ברוך הוא לו חן בעיני אנטונינוס מלך רומי, כדאמרינן בעבודה זרה (י, ב), ונחו מצרה, ושלח וקבץ כל תלמידי ארץ ישראל, ועד ימיו לא היו מסכתות סדורות, אלא כל תלמיד ששמע דבר מפי גדול הימנו גרסה, ונתן סימנים: הלכה פלונית ופלונית שמעתי משם פלוני, וכשנתקבצו אמר כל אחד מה ששמע, ונתנו לב לברר טעמי המחלוקת דברי מי ראוין לקיים, וסידרו המסכתות; דברי נזיקין לבדם, ודברי יבמות לבדם, ודברי קדשים לבדם, וסתם נמי במשנה דברי יחידים שראה רבי את דבריהם ושנאן סתם, כדי**

חתם שמו בראש חיבורו 'מאימתי' בגימטריא: 'אני יהודה קדוש'. (באר אברהם בהקדמה, בשם המגלה עמוקות)

רבינו הקדוש היה ניצוץ מיעקב אבינו, ולכך נקרא רבי יהודה הנשיא, נוטריקון הוא ניצוץ של יעקב אבינו. ולכך סדר ששה סדרים נגד ו' משם הוי"ה שהוא תפארת לייחד תפארת ומלכות. (מעשה רוקח להגר"א שמלקה פתיחא לשיתא סדרי משנה)

רבי, הוא סוף התנאים, מיסדי התורה שבעל פה, וכוללם יחד בחיבור המשנה שעשה, שהוא יסוד כל התורה שבעל פה וכולל הכל, וכידוע דכמו שליכא מידי דלא רמיזא מאורייתא, הכי נמי ליכא מידי מתורה שבעל פה דלא רמיזא בחיבור המשנה. וכיוון בזה לכונן קומת המלכות כידוע, ורמוז בויקרא רבה (ז', ז') על הפסוק (הושע ח, י) 'גַּם כִּי יִתְּנוּ בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם'. דעל ידי לימוד המשניות יהיה קיבוץ גליות. דהוא אתי מדוד, על כן היה כל השתדלותו בזה. וכן איתא בסנהדרין (צ"ח סוף ע"ב) אי מן חיי הוא [המשיח] כגון רבינו הקדוש. ולא בחנם נקטוהו למשל, רק מסתמא היה הוא ראוי להיות משיח אילו היה הדור זכאי. וגם הוא חי וקיים כמשמעות העבודה בגמרא כתובות (ק"ג סוף ע"א) דאתי כל בי שמשי. (ר"צ הכהן מלובלין מחשבות חרוץ, אות כ)

פנינים יקרים

לקבוע הלכה כמותם, לפיכך אמרו בגמרא: אין לך מדה גדולה מזו, שיתנו לב לטעמי המשנה". התפארת ישראל ציין את דברי רש"י כמקור להבנתו שעצם המשנה הייתה כבר לפני רבי [ואולי דייק זאת מאומרו 'לא היו מסכתות סדורות', משמע שעצם הדבר נשנה ורק שלא היה סדור להם כמו שלפנינו]. אמנם יש שציינו את דברי רש"י כשיטת הרמב"ם שרבי חיבר את עצם המשנה.

מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. (גיטין נט.)

אנשי בית רבי, היו נוהגים להביא למלך בתורת מס ודורון 'שור של פטם', ביום אידם. והיות שרבי לא היה מרוצה מהנהגה זאת, הוא ביקש להפסיקה, ולכן בשנה הראשונה, הוציא רבי ובזבז מממונו סך של ארבע ריבואות ממון כשוחד, במטרה, שלא יצטרכו להביא את הדורון של השור הפטם היום, שהוא יום אידם, אלא יביאו אותו למלך רק למחר, שאינו יום אידם. ולשנה הבאה, שוב חסר ארבע ריבואות - שלא יקריבו אותו חי, אלא שחוט. ולשנה שאחריה שוב חסר אותו ממון - בכדי, שלא יקריבו אותו כל. (ע"ז טז.)

רבי פתח אוצרות בשני בצורת, אמר: יכנסו בעלי מקרא, בעלי משנה, בעלי גמרא, בעלי הלכה, בעלי הגדה, אבל עמי הארץ אל יכנסו. דחק רבי יונתן בן עמרם ונכנס, אמר לו: רבי, פרנסני! אמר לו: בני, קריאת? אמר לו: לאו. שנית? א"ל: לאו. אם כן, במה אפרנסך? [א"ל:] פרנסני ככלב וכעורב, ואכן פרנסו רבי. אחר שיצא, ישב רבי והיה מצטער, ואמר: אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ! אמר לפניו ר' שמעון בר רבי: שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא, שאינו רוצה ליהנות מכבוד תורה מימיו? בדקו ואשכח, אמר רבי: יכנסו הכל. ולמה מעיקרא לא רצה שכולם יכנסו. משום שהנהיג לפי שיטתו, שהיה רבי אומר: אין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ! (ב"ב ח.)

מעשה בשלוש עשר אחים שמתו שניים עשר מהן בלא בנים, ובאו נשותיהם אצל רבי ובקשו להתייבם לאח הנשאר. אמר לו רבי: 'צא וייבמם'. אמר: 'אין בכוחי לפרנסן'. והנשים אומרות: 'כל אחת מאתנו תפרנס חודש את האחרות, ונמצאות כולן מתפרנסות כל השנה'. שאל הייבם: 'ומי יפרנסן בחודש העיבור?'. ענה רבי: 'חודש י"ג אני אפרנסן'. התפלל עליהן והלכו להן לשלום. לאחר שלוש שנים באו טעונים ל"ו תינוקות שילדו כל שנה, ועמדו אצל חצרו של רבי, עלו ואמרו לו למטה עומדים עיר של תינוקות הרוצים לשאול בשלומכם. הציץ רבי מן החלון וראם, שאל

מהם מה רצונכם? אמרו: 'רוצים אנו שתתן לנו פרנסת חודש י"ג'. ונתן להם אותו חודש עבור ג' שנים שחל בהן חודש היעבור. (ירושלמי יבמות ד, יב)

לרבי היה תלמיד שהיה ברשותו מאתיים זוז חסר דינר [והיה נחשב עדיין לעני] ומותר לו לקח 'מעשר עני', ורבי היה נוהג לתת לו את מעשרותיו כל ג' שנים [בשנה שלישית וששית, לשנות מעשר], לאחר זמן נהגו בו התלמידים שלא בעין טובה ונתנו לו דינר במתנה [ומעתה שוב נאסר במעשר]. וכשבא רבי בזמנו ליתן לו את מעשרותיו, רמז לו שיש כבר ברשותו מאתיים זוז ושוב נאסר עליו לטול מעשרות. אמר רבי: 'מה שעשו לו החברים, לא עשו אלא לרעתו'. הכניסו רבי לחנות לרכוש דבר מה, ושוב נתמעט ממונו מכדי מאתיים זוז, ונתן לו רבי שוב מעשר עני כהרגלו. (ירושלמי סוטה פ"ג ה"ד)

מעשה בשנות בצורת באדם שבא לפני רבי וטען, שלא מצא בתולים [לכלתו]. והאשה טוענת שעדיין היא בתולה. ראה רבי שפניהם שחורים מחמת רעב. ציווה על אנשי ביתו, להכניסם למרחץ להאכילם ולהשקותם. ואחר כך הכניסום לחדר ומצא אצלה דם בתולים. אמר לו רבי: לך זכה במקחך. קרי רבי עליהם את המקרא (איכה ד, ח): "צָפַד [נדבק או השחיר] עוֹרָם עַל עַצְמָם יָבֵשׁ הָיָה כָעֵץ". (כתובות י:)

רבי, עשה חתונה לבנו רבי שמעון. כתב להתחייב עבור 'בית הנישואין', סכום של עשרים וארבעה אלף ריבוא דינרים, להוצאות בית הנישואין. (נדרים נ:)

מוֹסַר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו וּבַחֲבָרָתוֹ נִרְפָּא לָנוּ
יִסּוּרִים שֶׁל אַהֲבָה

מתוך שראה רבי שהועילו היסורין לרבי אלעזר ברבי שמעון, שלא שלטה בו רימה אמר: חביבין יסורין! וקיבל על עצמו שלוש עשרה שנה של יסורים, שש שנים - חולי של אבנים הנמצאים במקום יציאת נקבים קטנים, ושבע שנים - כאב שיניים[ח] [ויש אומרים הפוך]. שומר הסוסים של בית רבי היה עשיר יותר ממלך פרס, משום שלרבי היו בהמות רבות שאפילו מפסולתן היה ניתן להתעשר[ט]. וכאשר היה מניח מספוא לפני הבהמות לצורך מאכלם, היה קול געייתם של הבהמות (הרבות) נשמע עד מרחק שלוש מיל[י] (שלוש קילומטר, בערך). ושומר הסוסים היה מכוון לתת להם את האוכל באותו זמן שרבי היה נכנס לבית הכסא, כדי שעל ידי קול רעש הבהמות לא יִשָּׁמַע קול צעקותיו של רבי מפני הכאבים שהיה סובל. ולמרות זאת קול כאבו של רבי היה מתגבר על געיית הבהמות, עד שהיו שומעים אותו יורדי הים[יא]. כה היו רבים יסוריו של רבינו הקדוש.

היסורים של רבי באו על ידי מעשה[יב], והלכו על ידי מעשה. שפעם אחד היו מולכים את העגל לשחיטה, רץ העגל ותלה את ראשו בתוך כנף מעילו של רבי, וגעה

פנינים יקרים

ח. ומה שבחר בשני מיני יסורין אלו, אחת אבן אשר במקום הקטנים והב' חולי הפה. דידוע מש"כ רבינו האר"י בשער הגלגולים, כי רבינו הקדוש היה בחינת היסוד, ובא לתקן בחינה אחת מחמשה בחינות של עשרה טיפין שיצאו מציפורני יוסף הצדיק ע"ה. ולכן בחר ביסורין שהיו באבר הרומז ליסוד, וביסורין שבפה שהפה היא ספירת מלכות רחל, והוא היה יסוד מזווג יעקב ורחל כמ"ש בשער הגלגולים. (הבן יהוידע)

ט. צריך להבין לשם מה נאמר שבח זה כאן, שהרי אין הנידון על עושרו המופלג של רבי. הבן יהוידע מבאר, שמלבד הבהמות של רבי גם לרפתן היה בהמות מעצמו שהיו נמצאות יחד עם אלו של רבי, וקול הגעייה היה עולה הן מאלו שדל רבי והן מאלו של המשרת, ובכל זאת קול יסוריו של רבי היה גובר עליהן.

י. נראה לי דאין זה נעשה בטבע, אלא בדרך נס בהשגחה מן השמים, שהיה הקול הולך שיעור זה כדי שידעו העולם יסוריו, ויבינו ויכירו כי צדיק זה אך חלינו הוא נשא, ומכאובינו הוא סבלו, ובזכותו ניצולים. (הבן יהוידע)

יא. שבעיר טבריא, הסמוכה למקום מגוריו של רבי. (יעב"ץ)

יב. אף על גב דלעיל אמר שקיבל על עצמו יסורים. צריך לומר שלא באו היסורים מיד כשקיבל עליו, אלא רק לאחר מכן על ידי מעשה העגל. (תורת חיים). ובמראית העין כתב, שכשבאו היסורים על ידי העגל קיבלם, ולא התפלל שיתרפא, ולא יהיו לו יסורים, ונשארו בו שלש עשרה שנה.

והבן יהוידע מבאר בעניין, שלמרות שרבי קבלם באהבה שהרי אמר 'חביבין יסורין', ובכל זאת לא היו יסוריו כמו שהיה אצל רבי אליעזר (שם בגמרא) שבערב היה אומר ליסורים שיבואו עליו ולבוקר היה מסלקם ממנו. אלא שצריך לומר שגם רבי כאשר בתחילה קבל עליו היסורים מעצמו זכה למדרגה זאת,

בבכי. אמר לו רבי: לך לכך נוצרת - לשחיטה. אמרו משמים, הואיל ואינו מרחם על הבריות יבואו עליו יסורים[יג]. והלכו בגין מעשה, יום אחד היתה שפחתו של רבי מטאטאת את הבית, ומצאה בני חולדה וגרפה אותם אל מחוץ לבית. אמר לה רבי: הנחי להם, שהרי נאמר: "וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו". אמרו: הואיל ומרחם על הבריות, אז ראוי הוא לרחם עליו, ופסקו יסוריו[יד].

פניני יקרים

אבל אחר שהזדמן לפניו המעשה עם העגל והיה בזה עליו קטרוג במה שאמר לעגל 'לך לכך נוצרת', ממילא הפסיד מעלה זו שהיסורים יבואו וילכו על פי דבורו, ורק שקרה המעשה החיובי עם המשרתת אז הלכו ממנו היסורים.

יג. הייתה בו נשמה מגולגלת, ובוודאי שתיקונה של בהמה היא שחיטתה, אלא שלכך נענש רבי לפי שלא התפלל על הנשמה שתצא מהבהמה ותשיג תיקונה על ידו, בלי צער השחיטה. (יעב"ץ). וכתב התורת חיים: וכי עגל בן דעת הוא? אלא שנתן הקדוש ברוך הוא בלבו לתלות ראשו בכנפי כסותו של רבי, כאילו הוא בוכה, כדי לנסותו אם ירחם עליו. וכן המעשה של הנחש בפתח מערת רבי שמעון בן יוחאי, שפתח את פיו אצל רבי אלעזר ברבי שמעון, ולא רצה לפתוח את פיו אצל בנו רבי יוסי, לא שהנחש יש בו דעת לידע שזה היה בצער המערה וזה לא היה. אלא הקדוש ברוך הוא נתן בלבו טבע לעשות כן כדי שידעו הכל ההבדל ביניהם. וכן מה שאמרו למדנו צניעות מחתול וגזל מנמלה ועריות מיונה, לא שהם עושים כן בגלל האיסור שבדבר, אלא הקדוש ברוך הוא נתן להם טבע זה כדי שאנחנו נלמד מהם לנהוג כן. וכן חמורו של פנחס בן יאיר שלא רצה לאכול בלתי מעושר הוא על דרך זה.

ולהבנת עומק העניין, נציין בזה לדבריו של הרמח"ל (דעת תבונות עמ' קצג): **"... אפילו מה שצריך לבוא לפי המזל, יגיע מתוך דרכי הנהגת שכר ועונש. וכענין זה מצאנו יסורין של רבי, שאמרו חז"ל ע"י מעשה באו וע"י מעשה הלכו, ובאמת לא היו היסורין ההם אלא מיסורי הצדיקים, אבל כך היא הסדר, שהקב"ה מרכיב שתי הנהגות [מזל ומשפט] אלה ביחד".** והגר"ח פרידנלדר זצ"ל (שפתי חיים אמונה והשגחה ח"א עמ' רמג) ביאר את דבריו בהרחבה, אליבא דאמת היסורים לא הגיעו לרבי כעונש על שלא ריחם על העגל שהובל לשחיטה, שהרי באמת לכך נוצר! אלא אלו היו בעיקרם יסורי אהבה, אשר נגזרו עליו לפי חלקו בעבודת השם, ובזכותם ודרכם עלה ונתעלה למעלות רום, שאין לנו השגה בהם כל עיקר, וכל זה היה מוכן עבורו מעיקרא לפי חלקו ומזלו, לצורך תכלית הבריאה. אלא שכדי להוציא מהלך זה לפעל היה נצרך להשתמש במידת ה'משפט', ולהשתמש בסיבה קלה כשלעצמה אינה מצדיקה את היסורים, ודרכה לגלגל ולהוציא לפועל את הנהגת המזל. ולכן חכמינו דייקו בלשונם ולא אמרו 'בעבור' או 'בשביל' מעשה באו היסורים, אלא 'על ידי מעשה באו' - המעשה הוא רק העלילה להוציא את הגזירה לפועל. עי"ש בהמשך דבריו הנפלאים.

יד. המהר"ל (ח"א) מבאר, כי למסקנת הדברים היו יסוריו של רבי חלוקים מיסוריו של רבי אלעזר בן רבי שמעון [המובאים בגמ' שם], בעוד שיסוריו של ר"א מאהבה באו ומאהבה הלכו, אצל רבי היו אלו מצד הדין, ומשום המעשה שהיה באותו עגל שלטה בו מידת הדין. וכמו שיצחק מידתו היתה דין [גבורות] כך היה אצל רבי, הקב"ה דקדק עמו כחוט השערה ולכן היסורים משלו בו. וכשם שמצינו אצל יצחק עושר מופלג עד שאמרו עליו (ב"ר סד) 'זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך', כן מופיע הכא אצל שומר הסוסים של בית רבי שהיה עושרו מופלג משבור מלכא. ושורש הדברים הוא מה שנאמר 'הרוצה להעשיר יצפין', ו'צפון' שהוא צד 'שמאל' [בשונה מ'ימין' שהוא ל'מזרח'] מסמל את מידת הגבורה. ונמצא שהעושר בא למי ששייך למידה זו, וכנמצא ביצחק אבינו ורבינו הקדוש. ומשום שהעושר המופלג של רבי לא היה מצד הטבע, אלא מגזירת עליון [מצד מידת הדין] לכן נאמר שקול הבהמות היה נשמע למרחק שלושת מילין, כי שיעור זה מבטא קביעות בכל עניין שהוזכר בו [עד מרחק ג' מיל לפניו], ולכן הוא השיעור הנאות לבטא את העושר שהוא מלמעלה. אלא שקול יסוריו של רבי עברו את קול געיית הבהמות, והוא משום שגם יסוריו של רבי באו מהשמים והיו יוצאים מגדר הטבע, ומשום שגם העושר וגם היסורין מכח אחד [גבורות], אלא שלמעשה גברו בו היסורים יותר מהעושר. ואף יורדי הים

כל השנים שרבי היה שרוי ביסורים לא הוצרך העולם לגשם, והייתה להם רטיבות מספקת בקרקע מחמת הטל, וכאשר היו עוקרים את הצנון מן הערוגה, הייתה נשארת הגומה מלאה במים[טו]. (ב"מ פה.)

אמר רבי יוסי בי רבי בון: כל אותן שלש עשרה שנה, לא מתה חיה בארץ ישראל, ולא הפילה אשה עוברה בארץ ישראל. (ירושלמי כלאים מב.)

פנינים יקרים

שהם חוץ מיישובו של עולם שמעו לקול יסוריו של רבי, היינו משום שיסוריו היו מצד השי"ת היה כוחם והשפעתם מגיע גם מחוץ לישוב, גם אם במחוש לא שמעו את אותו קול, אבל הושפעו ממנו.

טו. המהרש"א מבאר, שהיות ויסורי רבי באו לכפר על מידת האכזריות שנראתה במעשיו, לכן בזכותם שלטה בעולם מידת הרחמים ולא היו נצרכים לגשם, שיש בהם בחינה של דין (מפני שהם קשים לבני אדם בעת ירידתם).

הזדמן רבי למקום מגוריו של רבי אלעזר ברבי שמעון. שאל אותם: האם יש לו בן לאותו צדיק? אמרו לו: יש לו בן (ושמו יוסי), וכל פרוצה שנשכרת בשתי זוז, שוכר אותה בשמונה. הביא אותו לפניו, הסמיכו בתואר 'רבי', ומסר אותו לרבי שמעון בן איסי בן לקוניא, אחותו של אמו, שימשיך ויגדל אותו בתורה. כל יום היה אומר: למקומי (לכפר שלי) אני מבקש לחזור. אמר לו: חכם עשו אותך, ובמעיל זהב הלבישו אותך, ורבי קראו לך, ואתה אומר למגוריי אני חוזר? אמר ליה: שבועה אני עוזב את דרכי. לכשגדל, בא וישב בישיבה של רבי יהודה הנשיא, שמע רבי את קולו, אמר: קול זה דומה לקולו של רבי אלעזר ברבי שמעון. אמרו לו: אכן כן זה בנו! קרא עליו את הפסוק: "פְּרִי צַדִּיק עֵץ חיים וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם:". פְּרִי צַדִּיק עֵץ חיים - זה רבי יוסי ברבי אלעזר ברבי שמעון, וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם: - זה רבי שמעון בן איסי בן לקוניא.

פעם אחרת, הזדמן רבי למושבו של רבי טרפון, שאל אותם: יש לו בן לאותו צדיק שהיה מקפח את בניו? אמרו לו: בן אין לו, אבל בן בת (נכד מבתו) יש לו, וכל פרוצה שנשכרת בשתי זוז שוכרה בשמונה. הביא אותו לפניו, ואמר לו: אם תחזור בך- אתן לך את ביתי לאשה, ואכן קבל את דבריו וחזר בתשובה. יש אומרים: שהתחתן עמה ולבסוף גרשה. ויש אומרים: שלא נשא אותה כלל, כדי שלא יאמרו בשביל זו חזר בו.

ולמה לו לרבי יהודה הנשיא לעשות את כל אלו, להשיב את בני החכמים מעוון? משום שכל המלמד את בן חברו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר "אִם תָּשׁוּב וַאֲשִׁיבְךָ לְפָנַי תַּעֲמֹד". וכל המלמד את בן עם הארץ תורה, אפילו הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה - מבטלה בשבילו, שנאמר "וְאִם תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל כְּפִי תהיה".
(ב"מ פה.)

שְׁנֵי (גיים) גּוֹיִם בְּבִטְנֵךְ
קִשְׁרוּ עִם אַנְטוֹנִינוּס קֵיסָר רוֹמִי

שני גוים בבטנך - גיים כתיב, [לשון 'גאים' כי היו"ד באה במקום אל"ף (שפתי חכמים)] אלו אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. (רש"י בראשית כה, כג)

הנה במלאכת המשכן לעולם שולחן קודם למנורה, כי שולחן מרמז על מחזיקי התורה והם קודמים, כמו 'שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ' קודם ל - 'וְיִשָּׂשכָר בְּאָהָלֶיךָ'. והנה תחילת כוונת יצירת הבנים האלו [יעקב ועשו] היה שיהיה יעקב וכל זרעו ממלכת כהנים וגוי קדוש, ועשו כזבולון נותן לתוך פיו של ישראל כזבולון, וא"כ יהיו כל ישראל לעולם כרבי בדורו, וכל עשו כאנטונינוס. (חת"ס על התורה שם)

אנטונינוס ורבי תלוים בדבר גדול שרמז עליהם הכתוב 'שְׁנֵי גֹיִים בְּבִטְנֵךְ', שכל ענין שלהם מושכל - ואין ענין שלהם כמו שאר בני אדם. ולפיכך אמרו במדרש (מובא בתוס' כאן) שאף מן אם אחת היו יונקים, כ"כ היו מתקשרים ומשתתפים. כי מסוגלים היו יעקב ועשו במה שהם אחים יוצאים מבטן אחד, שיהיו יוצאים מהם אנשים מתאחים ומתקשרים וזהו קְשׁוּר הנזכר כאן על פי הטבע, שרצונו לומר, כל מה שאפשר להם להתקשר ולהתאחד היו מתחברים.
(חידושי אגדות למהר"ל ע"ז שם)

היתה לו לאנטונינוס מערה חצובה מתחת לאדמה, שהייתה מובילה מביתו לבית רבי[טז], ודרכה היה הולך בסתר להיפגש עם רבי, כדי שלא ירגישו בו אחרים. כל

פנינים יקרים

טז. בתוס' רי"ד כתב, שרבי היה גר בציפורי וארמונו של אנטונינוס היה במרחק שתיים עשר מיל משם, בראש אחד הערים שמעל העיר טבריא. והאלשיך (שיה"ש ז, ו) כתב: **"והיעלה על לב כי מכרך גדול של רומי עד צפורי היתה מערה מפולשת, והוא מהלך כמה חדשים והים הגדול בינתיים, ושהיה הולך ושב בכל לילה. אך הנה בעינינו ראינו עוד היום, קרוב לצפורי עיר ששמה 'רומי' ושם היה מושב אנטונינוס, ויסב את שמה רומי כשם עיר מלכותו, והיא בקרב ארץ ישראל הארץ הקדושה".** וגם בסדר הדורות (ערך ר' יוסי בן קיסמא) האריך להביא ראיות שבארץ ישראל היה עיר בשם 'רומי', וכתב שהוא פמייס [בנייס] או העיר קסרי [קיסריה]. והבן יהוידע כתב ג"כ כעין זה, שלמלכי רומי היה עיר בארץ ישראל וכשהיו באים מרומי היו דרים שם כל משך זמן שהותם בארץ, ובכך הייתה גם ניכרת אחיזתם בארץ וכמו שמצוי היום שהמעצמות מחזיקות בססים צבאים וכו' במדינות הרחקות מהם, והיה שם למלך חצר גדול הראוי למושב המלך, וממנו מסתעפים כמה חצרות למושב שרי הממלכה, וכאשר אנטונינוס היה מגיע לארץ ושוכן בעיר המלוכה, היה קורא לרבי לשכון כבוד אצלו, ולאות כבוד היה נותן לו לדור באחד החצרות הסמוכים לחצר המלך, ומעיקרא בנו את דרכי הגישה אל אותה חצר דרך מנהרה לאיזו סיבה שנצרכה להם, ודרך אותו מבוא היה בא לרבי.

יום היה לוקח אֶתּוֹ למפגש שני עבדים ללוותו, את האחד היה הורג על פתח ביתו של רבי, ואת השני היה ממית על פתח ביתו כשחזר מהמפגש[יז]. וכל זה עשה כדי שלא ישאר אדם היודע על דבר המפגש עם רבי. ובנוסף ביקש מרבי, כי בכל פעם שיבוא לפגוש אותו, לא ימצא שם שום איש. פעם אחת, מצא את רבי חנינא בר חמא, שהיה נמצא בביתו של רבי, אמר לו לרבי: וכי לא אמרתי לך שבזמן שאני בא אליך לא ימצא אדם לפניך. אמר לו רבי: אין זה בדרגת אדם הרגיל אלא הוא כמלאך, ואין לך לחוש מפניו. אמר לו אנטונינוס לרבי חנינא: אמור לו לאותו עבד שישן על הפתח שיקום ויבוא. הלך רבי חנינא, ומצא אותו הרוג! אמר לעצמו, מה עלי לעשות, אם אלך ואומר לו שהוא הרוג, הרי אין משיבים דבר של קלקול וגנאי. ואם אעזוב אותו ואילך נמצא שאני מזלזל במלכות. ביקש עליו רחמים והחייהו ושלחו לאנטונינוס. אמר אנטונינוס לרבי: יודע אני, שהקטן שבכם מחיה מתים, בכל זאת, מבקש אני ממך שבזמן בואי אליך אל יימצא אדם לפניך, ואפילו אדם גדול כר׳ חנינא.

כל יום היה אנטונינוס משמש את רבי[יח], מאכילו ומשקהו, וכאשר היה רבי רוצה לעלות למיטתו, היה אנטונינוס מתכופף לפני המיטה, ואומר לו לרבי: עלה עלי למיטתך. אמר לו רבי: אין זה דרך ארץ לזלזל במלכות כל כך. אמר לו אנטונינוס: מִי יְשַׂמֵנִי מצע תחתיך לעולם הבא.

כל יום היה שולח אנטונינוס לרבי שקים מלאים בזהב מפורר, ומכסה את פי השק בחיטים[יט], והיה שולח את שליחיו על דעת למסור לרבי שקים של חיטה, והם לא ידעו שמוצנע בהם זהב. אמר לו רבי: אין לי צורך בדבר, שכן יש לי הרבה זהב. אמר לו אנטונינוס: הנח אותם לבניך שיבואו אחריך, שיתנו לצאצאך, וישלמו מאלו [מס] למלכי רומי שיעמדו אחרי.

פנינים יקרים

יז. מקשים התוס׳: איך עשה כן! הלא אף הגוים מצווים לא לשפוך דם? ומתרצים: שעשה כן מחששו פן יודע דבר קשריו עם רבי, ויהרגוהו, ויש עליהם דין 'רודף'. ומוסיף המהרש"א: לקח עמו שני עבדים, כי אדם חשוב צריך שני שמשים לשמשו. ועוד מתרצים: שהיה בוחר לעצמו כשמשים את המינים והמוסרים, שעליהם נאמר הדין של 'מורידין ולא מעלין', ומותר להורגם. והבן יהוידע כתב, שהיה מביא אנשים מבית האסורים שנתחייבו הריגה למלכות, ומשתמש בהם להליכתו ואח"כ היה הורגם כדינם, ובודאי שאצל המלך יזדמן כמה אנשים החייבים הריגה למלכות.

יח. הבן יהוידע הביא בשם רבינו החיד"א, שאנטונינוס היה החלק הטוב שבעשו, ורבינו הקדוש היה ניצוץ יעקב אבינו ע"ה, ובא עתה לתקן אשר עוות עם יעקב, ולכן היה משמש לרבי כי זה היה תיקונו, ולכן גם רבינו הקדוש קיבל את שמושו למרות היותו מלך. ומה שאמר לו 'אין זה **דרך ארץ** לזלזל במלכות כל כך', דייק בלשונו ואמר שאין זה מתאים מצד הדרך ארץ, אבל מצד שמים נאה הדבר כי זה תיקונו. וגם אנטונינוס עצמו ידע שעוסק הוא בתיקון עצמו שכן מסר לו רבי ולכן התאמץ בדבר.

יט. בבן יהוידע כתב, שרמז בנתינת החיטים מעל הזהב, למעלת שתי התורות שזכה בהם רבי, כי תורה שבכתב - נקראת זהב, והתורה שבעל פה - נקראת תבואה (כמבואר בדבריו).

והטעם ששלח לרבי את הזהב מפורר, ולא באופן אחר, למשל במטבעות, שאם כן הדבר היה ניכר לשלוחים, והרי רבי לא רצה שידעו מזה. [ועוד יש לומר, שמן הסתם המשקל הסגולי של הזהב המפורר אינו שונה בהרבה ממשקל החיטה, שאם לא כן איך השליחים לא הרגישו בדבר].

שאל את רבי: האם אזכה לעולם הבא? אמר לו כן[כ]! אמר לו, והרי נאמר: "וְלֹא יִהְיֶה עָרִיד לְבֵית עֵשָׂו"! השיבו רבי: שם מדובר במי שעושה מעשה עשו, ולא אדם כמותך.

אמר לו אנטונינוס לרבי יהודה הנשיא: רוצה אני שימלוך בני תחתי, ולא איש אחר, ורצוני גם שתיעשה העיר טבריה חופשית ממס, ואולם אם אצווה להם למועצה המחליטה שבממלכתי דבר אחד - יעשו, אבל שני דברים - לא יעשו. כיצד עלי לנהוג? השיב לו רבי בדרך רמז, הביא אדם, והרכיב אותו על גבי חברו, ונתן לעליון יונה בידו. ואמר לאיש שלמטה: תאמר לחברך הרוכב עליך שיפריח את היונה מידו. הבין אנטונינוס את מה שרבי בא לרמוז לו, שהוא יבקש מהמועצה שתמנה את בנו, ואת בנו יצווה שיפטור את טבריא ממסים.

ועוד אמר לו אנטונינוס לרבי: מצערים אותי חשובי הרומאים שבממלכתי, ומה אעשה כנגדם? מה עשה רבי? הכניס אותו לגינה, ובכל יום עקר צנון[כא] מהערוגה שהייתה לפניו. אמר אנטונינוס, הבנתי את הרמז וכך הוא מתכוון לומר לי: תהרוג אותם אחת אחת, ואל תהרוג את כולם יחדיו. ורבינו הקדוש בחוכמתו הנעלה, לא אמר לו את הדברים באופן מפורש אלא בדרך רמז, משום שחשש שפן ישמעו זאת אויבי אנטוניוס ויפגעו בו, ומשום החשש נקט רבי במשנה זהירות, ואף נמנע מלתת את עצותיו בלחישה, "כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל".

היתה לו לאנטונינוס בת אחת ששמה היה 'גירא', ועשתה מעשה תועבה, שלח לו אנטונינוס לרבי, צמח הנקרא (בלשונם) 'גרגירא', וביקש לרמוז לרבי את המילה 'נגררת', היינו שלבה נמשך עם הנואפים, ומה עלי לעשות עמה? שלח לו רבי בחזרה את הצמח ששמו 'כוסברתא', ואנטונינוס חשב שבא לרמוז לו: 'כוס ברתא' = הרוג את ביתך. שלח לו בחזרה 'כרתי', ורמז לרבי שאם יעשה כעצתו ייכרת זרעו. שלח לו רבי בחזרה 'חסה', לומר: חוס עליה[כב]. (ע"ז י.)

פנינים יקרים

כ. חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא (תוספתא סנהדרין פרק יג, מאירי הכא, רמב"ם הלכות מלכים ח, יא). התפארת ישראל (אבות ג, יד בועז א) כותב שאף אילו לא היו חז"ל מגלים לנו זאת, היינו מגעים בעצמנו למסקנת הדברים מפני שהיא מובנת מאליה, שכן "צדיק ה' בכל דרכיו" (תהלים קמה, יז), ולכך אין ספק שהוא נותן שכר על כל מעשה טוב, ללא הבדל מי עושה אותו. שכר זה הוא גדול מדי מכדי להינתן בעוה"ז וחייב להשמר לדרגות הגבוהות של העוה"ב, עי"ש בדבריו.

כא. הטעם שעקר 'צנון' בדוקא למרות שבגינתו היו ירקות רבים. מבאר הבן יהוידע, כי הצנון דרכו להיות הראש טמון בארץ והעלים נגלים מלמעלה, ורמז לו בזה על חשובי רומי שהיו מצערים אותו בעצות רעות שהיו מתייעצים עליו בסתר, וכל העצות יוצאים מהמוח הטמון בראש, כמו הצנון הטמון באדמה.

כב. התוס' מקשים, מה עלה על דעת רבי בתחילה לומר שישחטנה. ובתוס' רבינו אלחנן מוסיף: וכי כל העושה עבירה שוחטין אותו?! וגם לא מסתבר שרבי חזר בו. והתוס' מביאים פירוש רבינו חננאל והערוך, שבתחילה שלח לו רבי 'כוסברתא', לרמז, ש'יכסה' על קלונה, ויוכיח אותה בסתר, ואנטונינוס לא הבין את הרמז, וחשב שרבי מתכוון לרמוז שישחט אותה, לכן שלח לו 'כרתי', כלומר וכי תיתן לי עצה להכרית את זרעי'?! ושלח לו רבי 'חסא לומר, שכוונתו הייתה שיחוס עליה.

אמר לו אנטונינוס לרבי: גוף ונשמה של אדם יכולין לפטור עצמן מן הדין של הקב"ה בעתיד! כיצד? גוף אומר הנשמה היא זו שחטאת. והראיה, שמיום שפירשה נשמה ממני - הריני מוטל כאבן דומם בקבר, ואיני חוטא יותר. ואילו הנשמה אומרת: הגוף הוא זה שחטא. והראיה, שמיום שפירשתי ממנו - הריני פורחת באויר כצפור ואיני חוטאת יותר.

ענה לו רבי: אמשול לך משל, למה הדבר דומה: למלך בשר ודם, שהיה לו פרדס נאה, והיה בו תאנים נאות והושיב בו המלך שני שומרים, שישמרו על הפירות. אחד מהם היה חיגר [צולע, שאינו יכול ללכת], ואחד סומא [עיור, שאינו יכול לראות]. אמר לו חיגר לסומא: תאנים נאות אני רואה בפרדס, אבל איני יכול ללכת לקחתם. בא והרכיבני על גבך, ואני אכוון אותך למקום הפירות, ונביאם לאוכלם. רכב חיגר על גבי סומא, והביאום, ואכלום .לימים בא המלך - בעל פרדס, וראה שהבכורות נקטפו ונאכלו. אמר להן - לשני השומרים: תאנים נאות שהיו בפרדס - היכן הן? אמר לו חיגר. היאך אתה חושדני שאכלתים? כלום יש לי רגלים להלך בהן שאוכל לקחתן ולאכלן? אמר לו סומא: היאך אתה חושדני, וכי יכולתי לראות את התאנים? כלום יש לי עינים לראות ?מה עשה המלך - הרכיב את החיגר על גבי הסומא, ודן אותם כאחד, והענישם. שאמנם אמת היא שכל אחד לבד לא יכול היה לקחת את התאנים, אבל בכוחות משותפים - יכלו גם יכלו.

והנמשל: אף הקדוש ברוך הוא עושה כך. מביא נשמה, וזורקה בגוף, ודן אותם כאחד. כי גם הגוף והנשמה, כל אחד לבד אינו יכול לחטוא. אבל בכוחות משותפים - יכולים לחטוא. שנאמר: "יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ". 'יקרא אל השמים מעל' - זו נשמה. 'ואל הארץ לדין עמו - 'זה הגוף. כלומר, שקורא הקדוש ברוך הוא לנשמה הבאה ממעל, וקורא אף לגוף שבא מן הארץ, ודן אותם כאחד.

אמר לו אנטונינוס לרבי: מפני מה חמה יוצאה בבוקר במזרח, ושוקעת בערב במערב?

ענה לו רבי: אם היה הדבר להיפך, שהיתה החמה יוצאה במערב, ושוקעת במזרח, גם אז היית שואלני: למה אינה יוצאה במזרח ושוקעת במערב! אמר לו אנטונינוס: זו אכן אינה שאלה, ולא לכך התכוונתי. אלא כך כוונתי לשאול: מפני מה שוקעת החמה במערב? מדוע אינה מסובבת את כל העולם, וחוזרת ושוקעת במזרח? שאילו כך היה, לא הייתי שואל דבר. שכך הוא דרך העולם, שממקום שהדבר יוצא, שם הוא נכנס חזרה. אמר לו רבי: הרי השכינה שרויה במערב, ולכן השמש הולכת ושוקעת ומשתחווה כלפי מערב - כדי ליתן שלום לקדוש ברוך הוא שבראה. שנאמר: "וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים". אמר לו: אם כך הוא, למה הולכת עד המערב ושוקעת שם? תבוא החמה עד אמצע הרקיע, ותיתן שלום ותשתחווה משם, ותחזור ותשקע במקומה! שהרי כך הוא דרך ארץ, שמשתחווים למלך מרחוק, ואין מתקרבים אליו כל כך. אמר לו רבי: משום שאם היה כך, שהיתה החמה שוקעת פתאום, כשהיא

באמצע הרקיע, שהיא מאירה ביותר, היו הפועלים שוהים בשדה עד חשיכה, שהרי החושך בא פתאום, ואין לכך סימן קודם לכן, והיו צריכים לעשות דרכם חזרה בחושך. וכן משום עוברי דרכים, שאם יחשיך להם היום פתאום, לא יוכלו לבקש להם מקום לינה. לכן שוקעת החמה במערב. שכשהולכת ומשתפלת ושוקעת, ומתמעט אורה והולך, יודעים הכל שמגיע זמן חשיכה.

אמר לו אנטונינוס לרבי: נשמה - מאימתי ניתנה באדם, האם כבר משעת פקידה, דהיינו, מזמן שהמלאך פוקד את הטיפה שממנה נוצר האדם ומביאה לפני המקום, לדעת מה תהא עליה, מיד אז נזרקת בו נשמה וחיות, או שמא רק משעת יצירה, שנקרם כולו בבשר גידים ועצמות? ענה לו רבי: משעת יצירה. אמר לו אנטונינוס: וכי אפשר שחתיכה של בשר עומדת שלשה ימים בלא מלח, ואינה מסרחת ?והוא הדין לענייננו. אם אין הנשמה ניתנת עד שעת יצירה, היאך מתקיימת הטיפה ואינה מסרחת?! [שאילו מסרחת במעי האשה, שוב אינה מולידה], אלא, על כורחך שהנשמה ניתנת באדם כבר משעת פקידה. אמר רבי: דבר זה למדני אנטונינוס, והודיתי לדבריו. ומקרא מסייעו, שנאמר: "ופקדתך שמרה רוחי". דהיינו, שכבר משעת פקידה נשמרת רוחי.

ועוד אמר לו אנטונינוס לרבי: מאימתי יצר הרע שולט באדם, האם משעת יצירה, או רק משעת יציאה ממעי אמו? ענה לו רבי: משעת יצירה. אמר לו: אם כן, שכבר בשעת יצירה יש בעובר יצר הרע, יהא בועט במעי אמו ויוצא! אלא, על כרחך שיצר הרע ניתן רק משעת יציאה. אמר רבי: דבר זה למדני אנטונינוס. ומקרא מסייעו, שנאמר: "לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ". דהיינו, שרק משעת יציאת העובר מהפתח - נכנס בו **יצר הרע.** (סנהדרין צב סוע"א - ע"ב)

אנטונינוס שלח לרבינו [שאלה ע"י שליח], אוצרות המלך חסרים מה נעשה ונמלא אותם? לקח רבי את השליח והכניסו לתוך הפרדס, והתחיל לעקור צנונות גדולות ונטע במקומן צנונות קטנות. השליח אמר לרבי, תן לי איגרת למלך [ובה התשובה לשאלתו]. אמר לו, אינך צריך. כשחזר השליח לאנטונינוס אמר לו היכן האיגרת? אמר לו, לא ניתן בידי כלום, ולא אמר לי כלום. האם עשה בפניך מעשה כל שהוא? ענה השליח, כן הכניסי לפרדס ועקר בפני ירקות גדולים ונטע במקומם קטנים. הבין אנטונינוס את הרמז, והחל להוציא ולהעביר מתפקידם את הדוכסים הישנים והכניס במקומם אנשים [עובדים] חדשים, שנתנו לו שוחד מרובה, ובכך התמלאו בחזרה אוצרות המלוכה. (בראשית רבה סז, ו)

אנטונינוס שאל את רבינו, מאי דכתיב (איוב ט, כג): 'אִם שׁוֹט יָמִית פִּתְאֹם'? אמר לו, משל למלך שגוזר על אחד שיקבל עליו מאה מכות ויתנו לו בעדם מאה דינרים. נמצא שמנין המכות מכוונים כנגד מנין הדינרים, אם יקבל כל המכות יקח הממון ואם לאו לא יקבל כלום. והמוכה לא יוכל לסבול את כל המכות, ולא יקבל כלום, ולפיכך נשאר ללעג וחרפה. כענין זה אין כל בריאה יכולה לקבל יסורים כפי תגמולו, ונשאר בלעג וחרפה על היסורים שקבל בחינם. [וכן איוב התרעם על היסורין שבאים על האדם מקטרוג השטן, אע"פ שלפעמים הם לטובתו בהיותו עומד בהם, מכל מקום כמה פעמים אינו יכול לקבלם ונמצא שלקה בחינם]. (שם פד, ג)

רבינו עשה סעודה לאנטונינוס בשבת. הביא לפניו תבשילין של צונן אכל מהם וערב לו. עשה לו סעודה בחול, הביא לפניו תבשילין רותחין. אמר לו אותן [של שבת] ערבו לי יותר מאלו. אמר לו תבלין אחד הוא חסר. אמר לו אנטונינוס, וכי אוצר המלך חסר כלום?! אמר לו, 'שבת' הן חסרין, אית לך שבת? (שם יא, ד)

אנטונינוס עשה סעודה לרבי. אמר לו, שמא לא השגחת על הנרות שיהיו יפים וטובים. אמר לו, מה חשיבות בדברים קלים כאלו שאשגיח אני בהם, עבדי הם שמשגחים בדבר. ואמר לו רבי, אפשר שעבדך לא ידקדקו בדבר, ויתנו שמן עכור בנרות ותתקלקל הסעודה, שלא תערב על הסועדים בהיות הנרות כהות. שאלו אנטונינוס מניין לך זאת? אמר לו מאחשורוש שכתוב בו "עָשָׂה מִשְׁתֶּה לְכָל שָׂרָיו וַעֲבָדָיו". משמע שהוא בעצמו היה משגיח בכל הדברים, ולא מסתמך על משרתיו. ולכן נאמר בו 'עשה משתה' ולא 'קרא למשתה', כמו שכתוב בשאר מקומות. (אסתר רבה א, טז)

אנטונינוס אמר לרבינו הקדוש, התפלל בעדי. אמר לו, יהי רצון שתנצל מן הצינה ומן הקור. אמר לו אנטונינוס מה תפילה היא זו? אם קר לך עשה לך כסות אחת יותר והצינה הולכת לה. חזר ואמר לו, יהי רצון שתינצל מן השרב ומן החום. אמר לו, כזה תתפלל עלי דכתיב (תהלים יט, ז) "**וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ**". (ויקרא רבה טז, ח)

אנטונינוס שאל את רבי, האם יכול לבנות מזבח לעצמו להקריב עליו? אמר לו, בנהו [דשרי לגוי בזה"ז], אבל גנוז את אבניו שיש להם קדושה ואל ישתמש בהם הדיוט. עוד שאל, האם מותר לי לעשות קטורת? אמר לו רבי, מותר לך, אבל בתנאי שתחסיר בו אחד מהסממנים.

שאל אנטונינוס את רבי, האם אתה מאכילני לויתן לעולם הבא? ענה לו שכן. חזר ושאל, מן הפסח אתה לא מאכילני ומן הלויתן אתה כן מאכילני?! אמר לו בפסח נאמר: 'כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ'. כיון ששמע כן הלך אנטונינוס ומל את עצמו והתגייר, ובא אצל רבי ואמר לו בוא וראה מילתי שנתגיירתי. אמר לו, בשלי לא ראיתי מימי, האם בשלך אראה?.

מזו המימרא שמענו, שנתגייר אנטונינוס. וכן אמרו, אם באים גרי צדק לעתיד לבוא אנטונינוס בא בראשם. (ירושלמי מגילה פ"א ה"א)

כאשר מת אנטונינוס, אמר רבי: נתפרדה חבילה[כג], שהיינו קשורים יחד בחייו, ועכשיו מת. (ע"ז שם)

פנינים יקרים

כג. בא להודיע בזה, כי אל תחשבו כי כשם שהיינו חברים בעוה"ז ורואים זה את זה, כן נהיה לעוה"ב, אלא 'נתפרדה חבילה', דאיך יבוא אנטונינוס גר צדק למחיצתו של רבינו הקדוש, וכמו שהוא בעצמו התבטא [כמשאלת לב] 'מי יתנני מצע תחתיך לעוה"ב'. (בן יהוידע)

והמהר"ל ביאר, כי באומרו 'נתפרדה החבילה', בא לומר כי עד עתה היה 'חבילה' בעולם, היינו קשר וחיבור, והעולם לא היה מחולק, משום שאנטונינוס שהוא - ראש האומות, ורבי שהוא - ראש ישראל, היו מקושרים בקשר אמיץ וממילא היה שמירה מן הגזרות והשמדות, ועתה שנפרדה החבילה יש לחוש לגזירות.

ארבעה דברים צוה רבינו הקדוש את בניו:

אל תדורו בשכנציב (שם מקום) שבבבל, משום שהם ליצנים וימשכו אותכם בדברי ליצנות, ותתבטלו מעסק התורה.

וכן אמר להם: 'אל תשב על מיטת ארמית'. וציווי זה מתפרש בכמה אופנים, אל תשנו בלא קריאת שמע, שישראל הישן כך הרי הוא מתנהג כגוי (והיינו שהמיטה שלו היא מיטה של ארמית=גויה). או שכוונתו אל תישא גיורת ('ארמית' שהרי בעבר הייתה גויה). או שהדבר מתפרש כפשוטו, 'אל תשב על מיטה של ארמית', היינו שלא תתיישב על מיטה של גויה. ומשום מעשה שהיה עם רב פפא, שפעם אחת נכנס ר' פפא לביתה של גויה כדי לגבות ממנה את חובו, ובקשה ממנו שישב על מטתה עד שתביא את המעות, והתברר שהיה תינוק מת מוטל תחת המיטה. והעלילו עליו, שהוא ישב עליו והרגו, ונאלץ לברוח מחוץ לתחומי המדינה.

ואל תבריח עצמך מן המכס, אלא שלם את המס למוכס, שמא ימצאו אותך שהברחת ויקחו ממך כקנס כל מה שיש לך.

ואל תעמוד בפני השור בשעה שעולה מן האגם, מפני שהשטן מרקד בין קרניו, והשור מסוכן אז ביותר. אמר ר' שמואל: מדובר בשור שחור, ובתקופת ניסן, שאז יש לחשוש ביותר לדבר. (פסחים קיב.)

שבעה דברים ציווה רבינו הקדוש את בנו: שלשה על יראת חטא וארבעה על דרך ארץ. על יראת חטא אמר לו: אל תישן על מיטתך עד שתקרא את שמע ותתפלל. ואל תכנס באחרונה לבית המדרש. ואל תשב לאכול בשבת עד שתגמור את הפרשה[כד]. ועל דרך ארץ אמר לו: אל תחתוך בשר על ידך, ונמצאת מבזה את השלחן. ואל תסיח מאחורי הכותל, מפני ששנו חכמים עינים להרים ואזנים לכתלים, אזנים לבית הכסא, אזנים לד"א. וכשאתה מהלך בדרך

פנינים יקרים

כד. וכן מובא בתוס' (ברכות ח:) בזה"ל: 'שלא תאכלו לחם עד שתגמרו כל הפרשה'. והובא בב"י (סי' רפה) ובמשנה ברורה לדינא. ובקצות השולחן (ס"ק עב) דייק, שכל המניעה הוא מסעודת פת דוקא, אבל אכילת עריא שרי לפני קריאת הפרשה.

ומגיע לנהר ואין מנעלים ברגליך, הנעל רגליך ועבור. ואפילו יש לך כמה עבדים ושפחות ומציעים לך את המטה, אל תניחם [לעשות] אלא הציע אתה בעצמך. (מדרש חופת אליהו פ״ג)[כה]

פנינים יקרים

כה. וכן מובא בברייתא מעשה תורה (אות ו עמ' יז). [אלא ששם כתוב 'ששה דברים צוה'. אמנם בפרטם את מוצא שבעה כדהכא].

בשעת פטירתו של רבי אמר: לבני אני צריך. נכנסו בניו אצלו. אמר להם בצוואתו: הזהרו בכבוד אימכם (למרות היותה אם חורגת). ועוד אמר: נר שלי יהא דלוק במקומו[כו], שולחן יהא ערוך במקומו, מטה תהא מוצעת במקומה. היות שכל ערב שבת, היה רבי בא לביתו כבחייו[כז], ולכן הוצרך לכל אלו הדברים. פעם אחת בליל שבת, באה השכנה ודפקה על הדלת. אמר לה השפחה: שתקי, שרבי יושב כאן! כיון ששמע רבי את דבריה שוב לא בא, כדי שלא להוציא לעז על הצדיקים הראשונים שלא התגלו בפני בני ביתם אחר פטירתם[כח].

פנינים יקרים

כו. בשיטמ"ק הביא מדברי רשי במהדו"ק, שמה שציווה רבי שנר יהיה דולק במקומו, הכוונה היכן שמטתו מוצעת בשעת פטירתו, וזה לבד ממה שהנר יהיה דולך כל ער"ש בזמן בואו. [ומכאן סמך למנהג שדולקין נר אצל המטה שהנפטר שכב שם כל ז' ימי האבלות, ב"מ].

כז. הגר"ע איגר הביא בגליון הש"ס מספר חסידים, שרבינו הקדוש היה נראה בבגדי חמודות שהיה לבוש בכל שבת, ולא בתכריכים, להודיע שעדיין היה בתוקפו ובכחו להוציא את הרבים ידי חובתם, ולא כשאר המתים שנעשו חופשי מהמצוות. ורבים ציינו בזה לדבריו היסודיים של החת"ס (ח"ו, סצ"ה) שביאר את החילוק שמוצאים אנו בייחס לאליהו הנביא, שמצד אחד אנו נוקטים שאם בשבת יש איסור תחומין למעלה מעשרה, אזי אליהו לא יבוא לבשר הגאולה, בעיצומו של יום, שהרי ביום השבת אסור לצאת מחוץ לתחום שבו האדם שובת, והאיך יבוא אליהו מהשמים לבשר על הגאולה? שהרי לגביו זה יהיה יציאה מחוץ לתחומו. ומאידך אנו מזמנים את אליהו לברית מילה הנערכת גם ביום השבת, מה ההבדל? וביאר החת"ס, שהשוני טמון בצורה שבה הוא מתגלה, כדי לבשר על הגאולה יבוא שלם בגופו, ככל האדם, ובאופן זה חלים עליו דיני השבת. אבל לשעת הברית, אם זוכים, אזי בא לשם ניצוץ ובחינה רוחנית מנשמתו, על אופן זה לא חלים איסורי השבת. ולפי דבריו הנפלאים, יובן היטב איך רבי הוציא ידי חובה את בני ביתו, כי הוא בא שלם בגופו, וזה עומק כוונת ספר החסידים שאמר, שהיה לבוש בבגדי חמודות, היינו ככל האדם. אלא שאם כן צריך לומר, שרבנו הקדוש היה בא לזה העולם לפני כניסת שבת, שאם לא כן שוב לא יוכל לבוא. והגם שמדברי הגמרא משתמע שהיה בא לביתו אחר כניסת השבת, צריך לומר שעצם הירידה לזה העולם, היתה מבעוד מועד.

כח. הקדמונים האריכו בדברהם לתת טעם מדוע דווקא רבינו הקדוש זכה למעלה נשגבה זאת: רבינו בחיי (בראשית מט, לג) כתב בביאור מאמר חז"ל (תענית ה:) שיעקב אבינו לא מת, וז"ל: **"כי נפשו של יעקב היה מרחפת על גופו תמיד לתוקף קדושתו, כי שאר נפשות הצדיקים שאינם במדרגת הקדושה כמוהו חוזרות לשרשן ולעקרן וכיון שעלו לא ירדו, אבל יעקב לקדושת גופו ומעלתו, היתה נפשו עולה ויורדת, והכח הגדול הזה אינו נמצא רק לקדושים אשר בארץ, יחידי הדורות, כגון רבינו הקדוש, ומזה דרשו רז"ל בכתובות פרק הנושא: (כתובות קג ב) כל בי שמשי הוה אתי לביתיה, יומא חד אתיא שבבותיה וקא קריא אבבא, אמרה לה אמתיה: שתיקי דרבינו יתיב. כששמע רבי תו לא אתא, שלא להוציא לעז על הצדיקים הראשונים, כלומר שחזרה נשמתם לשרשה ולא הגיעו אל המעלה הזאת להיות להם כח גדול כל כך כמו רבינו הקדוש".** וכן רמז לזה הרמב"ן שם בקיצור מילין.

פנינים יקרים

המהרש"א ביאר, משום שנקרא רבינו הקדוש, ואמרו חז"ל (סנהדרין צב.) על הכתוב "קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ כָּל הַכָּתוּב **לַחַיִּים**", מה קדוש - לעולם קיים, אף הצדיקים - לעולם קיימים, ולכן בא בשעת קידוש של שבת, על שם הקדושה שהייתה בו.

הבן יהוידע כתב לבאר: השי"ת אינו מקפח שכר כל בריאה, ומצינו שכל החכמים שבדורו השתדלו להתפלל בעדו שלא ימות, והרבו תפילות ותחנונים ובכיה בקיבוץ רב, מה שלא עשו בשום דור כמותם. ואע"פ שסוף דבר נצחו אראלים את המצוקים ונפטר רבינו הקדוש, לא קפח השי"ת שכרם, ונתן רשות שיבוא לביתו בגלוי בגוף ממש, כדי שבזה לא יהיה נפסק השפע שהיו בני דורו נשפעים בחייו בזכותו, כי ידוע דהצדיק בעודו בחיים נשפעים בני דורו על ידו, ואחר פטירתו נפסק אותו השפע, וזהו עיקר ההפסד של הדור בפטירת הצדיק, ולכך בוכין ומספידין על חסרון זה, מה שאין כן עתה שהוא בא לעולם הזה ויושב בין החיים, אינו נחשב שנסתלק מן העולם. ובזה יובן הטעם שלא היה בא בגלוי אלא רק בליל שבת, מפני כי זמן השתלשלות השפע הוא בשבת, ומשם יונקים כל ימי החול, ובאיתו היתה לצורך דבר זה שלא יסתלק אותו השפע שהיה בא על ידו. ועוד נראה לי הטעם שנעשית לו מעלה זו בליל שבת, מפני שיום השבת - הוא בסוד 'תורה שבכתב', וליל שבת - הוא בסוד 'תורה שבעל פה', וכנזכר בזוה"ק, וידוע כי רבינו הקדוש הוא עשה סידור תושבע"פ בששה סדרי משנה שסדר, ולכן נעשית לו מעלה זו בליל שבת דשייכת אליו.

הגר"י חבר (אפיקי ים כתובות שם) כתב לבאר, שיש צדיקים שגם אחר פטירתם הם קשורים בדורם ויש להם התייחסות לעולם הזה. ורבינו הקדוש היה לו בחינה זו יותר משאר צדיקים שבדורו כי היה גילגול נשמת משה רבינו ע"ה, כידוע שבכל דור ודור מתגלגל בגדול שבדור, ולכן זכה לסדר המשנה שהוא כללות תושבע"פ, והיא התקבלה בהלכה למשה מסיני, וניתנה ע"י לישראל, כמו על ידי משה רבינו ממש... **"והיה בא בכל ערב שבת לביתו ע"י גוף הזך, שהוא הצלם הקדוש שבו יושב הנפש בגן עדן של מטה אחר פטירתו בשנה ראשונה, כמו שהיה אדם הראשון בגופו הזך קודם החטא... וגוף הזה נראה לזכי הראות ובו היה בא רבינו הקדוש בכל ערב שבת"...**

והמהר"ל (בח"א) כתב: **"פירוש, כי עלה רוחו ונשמתו לשם, ודוקא 'בי שמשי' - מפני שהשבת מסוגל להראות דברים רוחניים בעולם, כאשר השבת מיוחד לדברים הקדושים ונבדלים מן הגוף. ודוקא 'בי שמשי' - כי הלילה מסוגל יותר להתגלות הרוחניות בעולם".** נראה מלשונו, שבא ע"י הגוף אחר שרוחו ונשמתו עלה למעלה.

[הנה אם נבקש לעצמנו כדי תפיסה בעומקם של דברים נשגבים אלו, שאין לנו בהם אחיזה והבנה. נראה שהפתח שדרכו נוכל להיכנס לנידון עלום זה, מונח בדברי חז"ל (מגילה יא.) "לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים, לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם" - שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי הדורות. 'חכמי הדורות' הם הממשיכים של 'בית רבי', וכאן נמצא במסורות התורה מדור לדור בחינה של 'מה זרעו בחיים' - אלו חכמי הדורות היונקים את כחם מהרישא שהוא 'בית רבי' אף הוא 'בית רבי' - בחיים. וכאן מונח לנו חיותו של רבי הנמשכת מדור לדור].

לסיום יש לציין לדבר מעניין ונפלא שנמצא בכתבי הקדמונים (מאירת עינים לרבי יצחק דמן עכו תלמיד הרמב"ן, פרשת ויחי דף פ"ט ע"ב. שבט מוסר פרק ל"ה. מעבר יבק שפת אמת פ"ה. של"ה וישלח תורה שבכתב) כי גם אצל התנא **רבי יוסי הגלילי** זיע"א ארע מאורע נשגב זה, שהיה בא לביתו ערב שבת, וחשדו את אשתו שני תלמידים שעברו [ליד ביתו] ושמעו קולו שהיה עוסק בתורה, ואמרו שהייתה עוברת עבירה, והודיעו לבית דין והביאוה ורצו להלקותה, ואמרה שהוא בעלה רבי יוסי הגלילי, ולא האמינוה. לשבת אחרת ערב שבת בא כמנהגו, ומצאה בוכה ומצטערת על שחשדוה, שחרית בבית הכנסת גילה עצמו לציבור, והעניש מהם רבים ושוב לא בא לביתו.

וב'יחוסי תנאים ואמוראים' (ח"ב ערך רבי יוסי הגלילי דף שד"מ. לרבי יאודה ב"ר קלונימוס מרבותינו בעלי התוספות, ורביה דבעל הרוקח ז"ל) מובא: "באגדה מפורש שכך היה מנהגו של רבי יוסי הגלילי, כל מוצאי שבת כשהיה חוזר

ביקש שיכנסו אליו חכמי ישראל, אמר להם: אל תספדו אותי בעיירות. ואמר זאת משום כבודו, שאם ההספד יהיה בעיירה, יתאספו שם מעט אנשים, ואילו כאשר יהיה בעיר הגדולה, יבואו כולם לשם, ויהיה ברוב עם, ובכך תגדל כבוד חכמי התורה. (כתובות קג.)

פנינים יקרים

לבית מדרשו, היה אשתו מזומנת להביא יין להבדיל ונר לבשמים, וכך היה נוהג כל ימיו. ובשעת פטירתו לגן עדן ציוה [לאשתו] שלא תשנה את מנהגה, ואף לאחר פטירתו היה נראה לה כמו שנהג במוצאי שבת בעודו חי, כענין רבינו הקדוש".

התוספות (מנחות לח: ד"ה אלא) הביאו שר"י הגלילי היה רבו של רבנו הקדוש. [ובסדר הדורות (ח"ב מהדו"ח עמ' שלה) העיר שהרי רבי יהודה שהיה רבו של רבי, היה תלמידו של ר"י הגלילי. וגם רבי חנינא בנו של ר"י הגלילי היה בב"ד של רשב"ג - אביו של רבי. וכתב לישב, שנראה שר"י הגלילי האריך ימים, וכן נראה ממה שאמרה לו דביתהו דר"מ 'גלילי שוטה', וא"כ היה גם רבו של רבי יהודה וגם רבו של רבי, אך תמה האיך לא הזכירו רבינו הקדוש כלל] ולפי זה נמצא, שהרב זיכה לתלמידו באותה מעלה שהיה בו לבוא לזה העולם אחר פטירתו, והוא נפלא למתבונן.

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן

אותו היום שנח נפשו של רבי, גזרו בו רבנן [לפני פטירתו] תענית, ובקשו רחמים. ואמרו: כל מי שיאמר: נח נפשיה דרבי - ידקר בחרב[כט]!

עלתה אַמָּתוֹ של רבי אל הגג, ואמרה תפילה: המלאכים, שהם עליונים, מבקשים את רבי שיבוא למחיצתם, והתחתונים, האנשים בארץ, מבקשים את רבי שישאר עמם. יהי רצון שיכופו תחתונים את רצונם על העליונים, וישאר רבי בחיים.

אך כיון, שראתה, כמה פעמים אחדות, שעלה רבי לבית הכסא, וחלץ תפילין, כדי שיוכל להיכנס, ובצאתו משם חזר והניח אותם, והיה מצטער בחליצתן ובהנחתן - אמרה בתפילתה: יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים[ל].

פנינים יקרים

כט. השיטה מקובצת כתב בהבנת העניין שאמרו 'ידקר בחרב': **"דאלו הוו ידעי בבירור דמית, לא הוו בעו רחמי עליה דלחיי, דאתחיית המתים לא הוה בעו למבעי רחמי, ואהכי אמר, דאפילו הוא מית ואינהו לא ידעי, דלהוו בעו רחמי עליה בחזקת שהוא חי כי היכי דלחיי בתפלתם".** והיינו שגם אם במציאות רבי נפטר אך כל עוד והם אינם מודעים לכך בכח התפילה לשנות המציאות, ולכן נמצא שהמודיע שרבי נפטר מבטל עניין זה, כי אחר ידיעתם כבר נצרך לבחינת 'תחיית המתים' ועל כן עונשו ש'ידקר בחרב', שהרי נמצא שבהודעתו הוא הגורם למותו הסופי של רבינו הקדוש, והוא נורא למתבונן!

הבן יהוידע כתב בביאור העניין: "נראה לפרש בס"ד, דת"ח אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, ולכן האומר 'נח נפשיה דרבי', 'נח' - לשון בטלה, דאינו עוסק בתורה כאשר היה בחיים 'ידקר בחרב' - עֲשָׂו שהיה רבינו הקדוש מבטלו ומחלישו בעסק תורתו, כי הוא היה ניצוץ יעקב אבינו ע"ה. או יובן [באופן אחר: דהנה] כל אדם בחייו אין נשמתו עומדת בגופו במנוחה, כי קשה לה הגוף ורוצה לצאת [ממנו]. אמנם צדיק גמור וקדוש אלוקים כרבי ודאי גם בהייתו חי עומדת נפשו במנוחה תוך גופו ואוהבת אותו, ואינה רוצה להפרד ממנו. ולזה אמרו 'כל האומר נח נפשיה דרבי' - בפטירתו בהפרדה מגופו - 'ידקר בחרב' - הנעשה מתורתו של רבי, דכתיב: "רוֹמְמוֹת אֵל בְּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם". וע"ע לקמן הערה ל"ב מה שהובא בזה מהיערות דבש.

ל. הר"ן בנדרים (מ.ד"ה אין) כתב, שלפעמים מותר וצריך לבקש רחמים על החולה שימות, וכגון שמצטער בחוליו הרב ואי אפשר לו שיחיה. והוכיח כן מהכא, ממה שראתה השפחה של רבי את גודל יסוריו ובקשה שיגברו העליונים על התחתונים ותנוח נפשו. דבריו לא הובאו למעשה בטור ושו"ע ונזכרו רק בערוך השלחן (יו"ד רלה). והחקרי לב (שם ח"א ס"נ) כתב שלכאורה היה מקום לומר שממה שלא הסכימו חכמים לדבריה והמשיכו להתפלל בעד רבי שיתפרא, משמע א"כ שאין לנהוג למעשה כדבריה. אלא כתב שהיות ומצאנו (מו"ק יז) שחכמים למדו ממנה דינים למעשה, א"כ החשיבו אותה לת"ח, ואפשר ללמוד ממנה גם דין זה. ועוד, שאם היתה הנהגתה שלא כהוגן התלמוד היה מעיר עליה ולא מביאה בשתיקה כהסכמה. ומה שהחכמים לא עשו כן אלא המשיכו להתפלל בכל עוז להחלמתו, משום שהם לא ידעו במצב הקשה שבו היה נתון רבי, כמו שהיא ידע את המצב לאשורו. ובשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ג סע"ג) כתב ללמוד מהכא, שאפשר להפסיק טיפול רפואי שמאריך ימיו ויסוריו, שלא בחינם הביא הגמ' עובדא זו אלא ללמדנו דינא.

ולמרות שהודיעה את צערו ברבים, לא נמנעו רבנן מלבקש עליו רחמי שישאר בחיים. לקחה כד חרס, וזרקה אותו מהגג על הארץ, ומקול הנפץ בשבירת הכלי השתתקו רבנן מלבקש רחמים על רבי באותו הרגע. ונח נפשיה דרבי באותו העת שפסקו מלהתפלל[לא].

אמרו לו רבנן לבר קפרא: לך אל ביתו של רבי, וראה מה אירע לרבי. הלך בר קפרא, ונוכח שמת רבי. קרע את לבושו, והחזיר את חלק הבגד הקרוע לאחוריו[לב].

פתח בר קפרא בהספד, ואמר: 'אראלים - המלאכים בשמים, וכנגדם 'מצוקים' - שהם הצדיקים אשר בארץ, אחזו בארון הקודש, ונאבקו ביניהם מי יאחוז בארון

פנינים יקרים

אמנם הדבר פשוט שאין הכרע בעניינים חמורים אלו מסורה בידי כל אחד ואחד, דמי יודע אם עדיין יש להתפלל עליו שיחיה או להיפך, ואין זה אלא להכרעת אדם גדול. [ובשו"ת שבט הלוי (ה, רנג) כתב, שבשל זאת הושמט הדין מהטור ושו"ע. וע"ע בדבריו (ח, רנג) שדן שעל פניו היה מקום לחלק בין עובדא דרבי לכל אדם אחר. דבשלמא שפחתו של רבי היתה אשה גדולה וידע שבשמים מבקשים את רבי, וגם שרבי עצמו בא להאי עלמא גם אחר פטירתו. אמנם כתב למסקנא, שכן הדין היות ויצא מקולמוסו של הר"ן].

לא. המהרש"א מבאר, שרבי הגיע לשלימות בנפשו ובגופו, ולכן היה עליו המאבק בין העליונים לתחתונים, כי היתה שלימותו גם בנפש שהיא מן העליונים וגם בגוף שהוא מן התחתונים. ומשראתה אמתו של רבי את צערו בהנחת התפילין היא נוכחה לדעת כי אינו יכול לקיים עוד בגופו את מצות התפילין בשלמות, ולכן היא זרקה כד חרס וניפצה אותו, להוכיח לציבור שהגוף הוא כחרס הנשבר, ושלמותו אינה דבר מוחלט וקיים, ושבירתו וצערו - זו היא מיתתו.

הבן יהוידע מעיר, דאיך יצא קול גדול מהשלכת הכוזא שישתיק ריבוי החכמים העומדים להתפלל בעד רבי? וכתב לבאר, דודאי הם היו מתפללים בתוך ביתו של רבי, בחדר אחר הסמוך לו, והיו מתפללים בלחש שלא ירגיש רבי מן קולם. והמה ראו שהשליכה הכוזא שהיה רוחץ בו רבי את ידיו כשהיה יוצא מבית הכסא, ובזה הבינו שרמזה להם שרבי נפטר, דמעתה אין עוד צורך בכוזא ולכך שברתו, ואז שלחו את בר קפרא לחדר שרבי היה בתוכו לראות האם נפטר, והוא לא הגיד בפירוש והניח הקרע מאחוריו, לרמוז להם שהם עצמם עתידים להרגיש בחסרונו אחר שנפטר יותר מהרגשתם כעת.

לב. ויש להבין מה שאמרו: כל האומר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב, למה? מי גבר יחיה ולא יראה מוות. וגם בר קפרא שבקש להגיד להם ברמז, דנח נפשיה, למה החזיר את קרע הבגד לאחוריו, ולא השאירו לפניו? וכי לאחוריו יביטו! ולהבנת העניין יש לומר: כי צדיק נפשו קשורה בנפשות הדור, ולכך בפועל הטוב שלו, גם להם ייטיב ה', היותם קשורים בו. ולכך אף כי מת הצדיק, מ"מ נפשו קשורה למטה בגוף, ואינה עולה בהחלט, להיותה קשורה עם נפשות דורו אשר עודם בחיים. ולכן אמרו על רבי כי בכל ליל שבת היה בא לביתו, היות ונפשו שכנה למטה בגופו ונוח לו לשוב לביתו. אלא שבחינה זו היתה תקפה כל זמן חיי הדור ההוא, כי אז נפשם קשורה בנפשו, אבל כאשר יעבור הדור ההוא, נפסק הקשר, ונפשו עולה למעלה בצרור החיים ולא תשוב עוד למטה, הולך ולא ישוב, כי אין לו חיבור ודיבוק עם דור שלאחריו. וזה ההבנה במה שאמרו: כי כל האומר נח נפשיה דרבי - נפשו דווקא, ידקר בחרב, כי ידעו דגר רבי עם בני דורו, עד שבטחו כי לא תסתלק הנפש בהחלט, רק תשכון בתוך הגוף כנ"ל. ובר קפרא ביקש לעורר הספד ויגון ואנחה על העדר רבי, קרע והחזיר את הקרע לאחוריו, להורות כי באמת בדור הזה אין נרגש כל כך העדרו של רבי, כי עדיין נפשו דבוקה בנו ושוכנת בגופו ובקבר, אבל דורות הבאים אחרינו, הם ירגישו בחסרון רבי, ולהם יחשיך היום, ובא השמש המאיר, כי איתם אין לרבי התקשרות ושייכות, ותסולק נפשו למעלה מעלה למנוחה, והם ישארו לאנחה, ולכך שם הקרע לאחוריו, להורות על דורות הבאים אחריו, וכן הדבר תמיד. (יערות דבש ח"א דרוש יב ד"ה ובזה)

הקודש [רבי נמשל כארון הקודש]. נצחו אראלים את המצוקים - ונשבה ארון הקדש על ידי האראלים! אמרו לו חכמים לבר קפרא: האם נח נפשיה דרבי?

אמר להם: אתם אמרתם זאת, ואני לא אמרתי.

בשעת פטירתו זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה, ואמר: רבונו של עולם! גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותיי בתורה[לג], ולא נהניתי מן העולם הזה אפילו באצבע קטנה[לד]. יהי רצון מלפניך שיהא שלום במנוחתי. יצאה בת קול ואמרה: "יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם"[לה].

פנינים יקרים

לג. . היינו שעסק בתורה ובמצוות בכל כוחו (רש"י מובא בשטמ"ק שם).

הודיע, עליו השלום, בשעת פטירתו על היותו כל ימיו מייחד אמיתי, ומעלה כל הענפים ומיחדם בשרשם, וזה הורה בזקיפת עשר אצבעותיו. והורה שבכל תורתו ועבודתו, לא שאל ולא כיון כלל לעצמו, כי אם כל כוונתו לצורך גבוה, לא זולת. וזהו אמרו 'יגעתי בתורה בעשר אצבעותי ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה'. ומיחודו האמיתי לצורך גבוה, עם שלא כיון לעצמו כלל, נמשך לו העושר והכבוד על כל חכמי דורו. (של"ה תולדות אדם שער הגדול)

לד. היינו שלפי הטורח שייגע בתורה לא נהנה מהעולם הזה אפילו בשיעור אצבע קטנה, כלומר: שכל הנאותיו אינם נחשבים לכלום ביחס למה שיגע ועמל בתורה (רש"י לפירוש השטמ"ק). מאידך, בתוס' בע"ז (יא. ד"ה צנון) כתבו [על הא דאיתא התם שמעולם לא נחסר מעל שולחנו של רבי צנון וחזרת]: ואף על גב דאמרינן שרבי לא נהנה מן העולם אפילו באצבע קטנה. מכל מקום אוכלי שולחנו היו רבים. ומשמע מדברהם שרבי עצמו לא נהנה כלל. [אמנם אין זה מוכרח, דיתכן ובאו להשמיע בדברם שרבי עצמו לא נצרך לצנון וחזרת הנאכל לעכל המאכל בשל ריבוי המאכל, כמ"ש עצמם שם, אבל עדיין יתכן שנהנה מהעולם הזה במידה מועטת, ורק שאינה נחשבת אף לאצבע קטנה ביחס לעמלו בתורה]. ובביאור הגר"א (או"ח קלא) תירץ, כי אכן אכל רבי ממנים אלו שעלו על שולחנו (ולא כדברי התוס') אך כל כוונתו היתה בזה לשם שמים ולא להנאת גופו.

ובהבנת עומק העניין יש לציין למש"כ הגר"א דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"א עמ' 6): הנה כלי בית המקדש אם ישתמש בהם שימוש חול חייב במעילה, אותו העניין ואותו השורש שייך גם בנהנה מהעולם הזה שלא לצורך קדושה וקיום מצוותיו, אלא להנאת גופו, הרי הוא פשוט מועל בקודשים, וזה דבר נורא ומבהיל מאוד. ובזה מבואר לנו דברי הגמ' על שעת פטירתו של רבי שזקף אצבעותיו כלפי מעלה, ואמר שלא נהנה מן העולם אפילו באצבע קטנה. ולכאורה צריך להבין, האם נתן הקב"ה את כל העושר לרבנו הקדוש על מנת שלא להנות ממנו? אך זה הוא פשר דבר, רבינו הקדוש מפני שהגיע לרום המעלה השיג כי כל מה שנברא בעולם הוא לצורך קידוש ה'. וא"כ כל העושר אשר נתן לו הקב"ה לצורך הקדושה ניתן לו ולא לדבר אחר, ואם ישתמש בו באופן אחר מועל בקודשי שמים, ולכן כל מה שלקח מהעולם היה הכל לצורך קדושה וצורך שמים, כי הכל - ממש הכל היה אצלו לשם שמים בלבד בלא שום חפץ אחר.

לה. ובתנא דבי אליהו (רבה כד) מובא מעשה זה בזה הלשון: מעשה ברבי יהודה הנשיא שאמר בשעת מיתתו, גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעמלתי בעשר אצבעותיי, ולא אכלתי אלא באחת, ולא חבלתי, ולא אמרתי אלך אוכל ואשתה ואהנה ואלך לי מן העולם, וכל העושה כן עליו הכתוב אומר, 'טוֹב אִישׁ חוֹנֵן וּמַלֶוֶה יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט' (תהלים קי"ב ד'), ולא עשיתי אלא כדי חיי, ועסקתי בתורה כל ימי חיי, עכשיו תנו לו מנוחה בבית עולמי. מה השיבוהו, 'יבא שלום ינוח עַל מִשְׁכְּבוֹתָם הֹלֵךְ נְכֹחוֹ' (ישעיה נ"ז ב').

לפי שבמיתתו לא יחסר רק שלימות המעשה שהוא בגוף, כי שלימות השכלי בכח הנשמה תתחזק לעוה"ב. ע"כ הזכיר שלימות המעשה שהיה בו בהיותו חי שיגעתי בעשר אצבעותי במצות התורה, כי

אותו היום שמת רבי בטלה קדושה[לו].

ביום הלווייתו של רבי, יצאה בת קול ואמרה: כל מי שהיה בלווייתו של רבי מזומן לחיי העולם הבא[לז]! היה כובס אחד שכל יום היה בא לפני רבי, ואילו אותו היום לא היה ונמצא שלא היה בהלוויה. כיון ששמע שמת רבי מחמת הצער עלה לגג ונפל לארץ ומת. יצאה בת קול ואמרה אף הכובס מזומן לחיי העולם הבא! (כתובות קד.)

בני ציפורי אמרו, מי שיאמר לנו שרבי נפטר, אנו הורגים אותו. הוציא להם בר קפרא את ראשו מכוסה מהחלון ובגדיו קרועים. ואמר להם: מצוקים ואראלים תפוסים בלוחות הברית, וגברה ידם של אראלים וחטפו את הלוחות. אמרו לו

פנינים יקרים

היד היא עיקר כלי מעשה הגוף, ולא נהניתי אפילו באצבע, וע"כ אמר יהי רצון שיהא שלום במנוחתי לגוף בקבר. וע"ז אמר יבא שלום ינוחו וגו', דמלת 'ינוחו' דקאמר לשון רבים, ע"ש מנוחת הגוף בקבר ומנוחת הנשמה בעוה"ב שתשיג שם שלימות ביותר, אבל 'על משכבותם' בלשון רבים לא יתכן לכלול הנשמה בו, דלא שייך בה שכיבה, וע"כ אמר שעל הצדיקים שיצאו לקראתו אמר שגם הם ינוחו בגופן על משכבותם בקבר, אבל על שלימות הנשמה לא היה צריך לבקש בצדיקים כי בודאי תשיג שם שלימות ביותר. (מהרש"א ח"א שם)

לו. יש המבארים שהכוונה היא לקדושת כהונה, והיינו שהותר לכהנים להיטמא בקבורתו של רבי משום כבודו של נשיא, וממילא כל ההיתר היה רק לאותו יום. (עיין ר"ן ריטב"א ומאירי)

מאידך, יש המבארים שהדבר נאמר על מידת הקדושה, והיינו שביום שמת רבי בטלה הקדושה. אלא שהקשו ע"ז בתוספות מהמשנה בסוף סוטה שכתוב שם 'משמת רבי בטלה ענוה וירא חטא' ואילו קדושה לא מוזכר. ותירצו, שענוה וירא חטא כוללת את הקדושה, שהרי הן המביאות לידי קדושה.

והמהר"ל מיישב באופן אחר, בהקדים דיוק לשון הגמרא שאמרה הכא 'ביום שמת רבי', ולא 'משמת רבי', דבאמת לגבי ענוה וירא חטא אלו שהיו בני דורו של רבי שחיו אחר מותו היה בהם מידות אלו, ורק הדור שאחר פטירתו לא זכו לענוה וירא חטא כדרגתו, ולכן שם לא נאמר באותו יום שמת רבי בטלו מידות אלו, כי באמת לא באותו התבטלו, אלא רק בדור הבא, וכאמור. מה שאין כן לעניין הקדושה 'לא הניח רבי אחריו כלל שום קדושה', ולכן אמר 'אותו יום' - להשמיענו שהוא היה האחרון ולא היה עוד קדושה אחריו.

לז. קשה, שהרי 'כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב', וא"כ מה התחדש הכא? התוס' כתבו לבאר, ש'מזומן לחיי עוה"ב' הוא בלא דין ויסורים.

צריך ביאור, מדוע מצינו בת קול זה רק אצל רבי ולא אצל שאר התנאים? וכתב הג"ר יצחק אלחנן (נחל יצחק פתח שער אות ו) לבאר, עפ"י מה שמובא בחז"ל בטעם שמזכירים את מיתת בני אהרן ביוה"כ, לומר, דכשם שכשם שהיום מכפר כך מיתת צדקים מכפרת. והנה נפסק שיוה"כ מכפר רק עם עשה תשובה, אבל בלא תשובה אינו מכפר, וא"כ גם מיתת הצדיק אינה מכפרת ללא תשובה. אמנם רבינו הקדוש היות ושיטתו שעיצומו של יום מכפר גם ללא תשובה (יומא פה.), נמצאת אומר, שלשיטתו מיתת הצדקים שהוקשה ליוה"כ מכפרת ללא תשובה, ולכן ביום שנפטר הוא עצמו יצא בת קול ואמרה שמי שהיה באשכבתיה יכופר לו גם ללא תשובה כשיטתו. (דבריו הובאו בהערות הגרי"ש אלישיב זצ"ל). וכן פירש הפרדס יוסף (אמור אות פח). ובאורח ישרים הביא להא, בשם הגר"י סלנטר והוסיף, דאיתא בזוה"ק שביום שנפטר איזו תנא ונקרא הילולא דילה, באותו יום פוסקים במתיבתא דרקיעא כוותיה בכל דיניו ופסקותיו.

[ועיין לקמן בנושא עיצומו של יום מכפר לדעת רבי מה שהורחב בזה].

נפטר רבי? אמר להם אתם אומרים מעצמכם, עמדו וקרעו את בגדיהם, ונשמע קול קריעת הבגדים של אנשי ציפורי עד העיירה 'פפיתה', שהייתה במרחק שלוש מיל[לח].

רב נחמן בשם רבי מנא, מעשה ניסים נעשו באותו היום, ערב שבת היה, ונתכנסו כל העיירות להספידו, הכניסו את מיטתו לשמונה עשר בתי מדרש להספידו. והורידוהו לקבורה בבית שערים[לט]. עמד להם השמש ונתארך להם היום, עד שכל אחד ואחד הגיע לביתו, ומילא לו חבית של מים והדליק את הנר. כיון ששקעה החמה כבר קרא הגבר (התרנגול) ועלה עמוד השחר. התחילו לצער עצמם, ואמרו: אולי חללנו את השבת[מ]. יצאת בת קול ואמרה: כל מי שלא נתעצל בהספדו של רבי יהא מבושר לחיי העולם הבא. חוץ מן הכובס, שהיה רגיל לבוא לפני רבי בכל יום ואותו היום לא

פנינים יקרים

לח. ואולי יש לומר, כי הטעם שקול קריעת הבגדים מהצער על פטירת רבי הבגדים נשמע עד למרחק ג' מיל, הוא מכח מה שרבינו הקדוש בשנים שהיה שרוי בצער היה נשמע קול צערו גם עד למרחק ג' מיל. והיות ומצערו בא רווחה והצלה לעם ישראל, אם כן יצא שקול עוצמת הצער על הסתלקותו נשמע לאותו מרחק שנשמע גניחת צערו. שהרי אחר הסתלקותו חסרנו טובה וצער גדול ירד לעולם.

לט. מבואר מדברי הירושלמי שקברו של רבינו הקדוש הוא ב'בית שערים', וכן מובא במדרש קהלת (ט, יב). וכן עולה מפירוש רש"י במסכת כתובות (קג:) "רבי מוטל בחוליו בציפורי, ומקום קברו קנוי ומוכן לו בבית שערים". אמנם בשיטה מקובצת (שם) כתב, שאפשר שלמרות שמקום מנוחותו היו קנוי לו בבית שערים, אך משום שנפטר בערב שבת משום דוחק השעה (ובפרט בימי החורף הקצרים) לא נקבר לבסוף אלא בציפורי. [ולכאורה היה מקום להעיר על דבריו, ממה שמובא כאן בירושלמי שהשמש לא שקעה באותו יום, עד שאחרון המלווים שב לביתו והתארגן לשבת, וא"כ ממה חששו. אמנם נראה שקושיא מעיקרא ליתא, כי הנס התברר רק לבסוף, ומתחילה לא ידעו על זה, ולא היה על מה להסתמך. וגם אם נאמר ששערו בדעתם שיעשה להם נס, מי ימר שמותר לסמוך על זה, ולהיכנס בספק חילול שבת, באם לא יספיקו להטמינו מבעוד יום. ועיין במה שהובא בהערה הבא]. ועוד כתב השטמ"ק, כי קבלה בידו כי הקבר נמצא בציפורי, ואף הוא זכה והיה על קברו. וכן מובא מתלמיד הרמב"ן (כפתור ופרח מהדו"ח כ"ב עמ' תמג), וכן ציין רבי בנימין מטולדו (סדר מסעות עמ' 82). ובסדר הדורות (ח"ב מהדו"ח עמ' שלד) מובא בשם גלילות ארץ ישראל, שמקום גניזת רבינו הקדוש הוא בציפורי, והמצבה נגד הפתח והדלת של אבן, ושם קבורים אשתו ובניו. וריח טוב יוצא מקברו למרקח פרסה ויותר. ומעיין באר מים חיים כל ימי השבוע רץ בכח, ובשבת אין זב ממנו אף טיפה אחת, עכ"ד. **אַשְׁרֵי עַיִן רָאֲתָה כֹּל אֵלֶּה. טְרֵית יְקָרַת מֶלֶךְ מֵחוֹפֵף כַּעֲטָרָה עַל רֹאשׁ מֶלֶךְ.**

מ. בשו"ת רב פעלים (ח"ב סוד ישרים ס"ד) הביא בשם 'טירת כסף', שמכאן נראה שאם יעמוד השמש יותר מי"ב שעות ממהלך היום, ולא ישקע בעונתה, אזי אותו הזמן שנשאר יום ע"י הנס נחשב מן הלילה הבא, ונחשב כאלו הוא לילה, למרות שהחמה זורחת. ולכן המשתתפים בלוויה של רבי חששו כי שמא חיללו את השבת, למרות שהשמש לא שקעה, שכאמור כל זמן שהיה אמור לשקוע נחשב כשקוע [מה גם שאליבא דאמת שעות האור באותו היום לא התארכו, שהרי אחר זמן מה משקעה החמה עלה עמוד השחר, וזה סימן מובהק שהאור היה על חשבון זמן השבת]. אלא שזכו להתבשר ע"י בת קול שבפועל אין זה נחשב להם לחילול שבת היות ועסקו בהספדו של רבי. ועי"ש במה שהאריך. אכן בקרבן העדה מבואר, כי באמת באותו היום החמה לא עמדה מלכת בכל קצווי תבל, ורק באותו מקום שעסקו בהספדו של רבי האיר להם הקב"ה כאור היום.

ובבן יהוידע כתב, באחד מהטעמים שזכה רבי לבוא לביתו כל ליל שבת הוא כדי לפרסם העניין שכל העוסקים בהספדו לא חללו שבת, ולהורות זה בא באותו יום.

בא. כיון ששמע כן, עלה לראש הגג והפיל עצמו למיתה[מא]**, שמרוב צערו התבלבלה דעתו. יצאת בת קול ואמרה: ואפילו הכובס, מזומן לחיי העולם הבא.** (ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג, מב. לפי ביאור הגרח"ק)

פנינים יקרים

מא. בשטמ"ק מובא: **"והשתא ניחא שהרג הכובס את עצמו מדעת משום דחילל שבת ולא נתעסק בהספידו [של רבי], ולהכי סליק לאיגרא ונפל לאגמא ומית, דהיינו סקילה כדין המחלל שבת".** וכ"כ מדנפשיה בחידושי מהרי"ט (כתובות שם) בזה"ל: **"וזה העני ראה בדעתו שחלל שבת שלא במקום מצוה דרבי, וקיים סקילה בעצמו".** ובמשמר הלוי (שם) כתב לדייק מלשונו, שכל מה שעשה הוא לפי טעותו של זה העני [בדעת] אבל אין מעשה זה נכון מעיקר הדין שלא היה עדים והתראה וב"ד, ואין האדם רשאי מעצמו לשלוח יד בנפשו. והסמיך לזה מש"כ החת"ס בחידושיו, שאולי היה זה אותו הכובס דשדא עליו רבי דמי כלילא שגזרה המלכות, המוזכר בבא בתרא (ח.), וכפי הנראה לא רצה לפרש שזה אותו הכובס המוזכר בנדרים (מא.) כי הוא היה ת"ח, דהוה שמיע ליה לרבי כד הוה גריס להוא תלת עשרי אפי הילכתא ואגמרינהו לר' חייא כשחלה רבי ונשכחו ממנו.

מאידך היעב"ץ מפרש שהמדובר הוא באותו כובס המוזכר בנדרים, ואזיל בזה לשיטתו במש"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סמ"ג) ללמוד מכאן, שמי שלא זכה להצטרף לעושי מצוה, רשאי לחבול בעצמו, מרוב צער על הפסדו. [דאם לא היה ת"ח מה שייך ללמוד ממנו]. ועיין בעמודי ירושלים (על הירושלמי) במה שהעיר ע"ד.

אמנם יש לציין, שמדברי הגמ' בכתובות (הובא לעיל) מוכח שהסיבה שהפיל עצמו למיתה, הוא משום צערו שלא זכה להשתתף באשכבתיה דרבי ולא משום כפרה על עוונותיו. ובשו"ת שבות יעקב (ב, קיא) כתב ללמוד מזה שהמאבד עצמו לדעת על מה שלא זכה להצטרף לעושי מצוה נחשב לו כתשובה ואין בכך איסור. ומאידך דעת הפרי תואר (ב"ר פה) שגם בהאי גוונא אסור, אלא שהכובס מחמת עוגמת נפשו לא דקדק בדבר או שלא ידע הדין, ואעפ"כ יצאת בת קול ואמרה שמזומן לעוה"ב.

והמהר"ל (ח"א שם) כתב, כי נראה שכובס זה היה אדם רשע, רק שהיה מוכן לתשובה, ולכן נקרא 'כובס' - מוכן להלבין את מלבושיו ומידותיו כדי שיהיה נקי לעולם הבא. "ונפל מאגרא - פירושו, שהיה מצטער מאוד והפיל נפשו למיתה, ובשביל כך מת בשביל שמסר עצמו למיתה, בשביל גודל צערו, וזהו 'דנפל מאגרא ומת' - כי הפיל עצמו מדרגת החיים ומסר עצמו למיתה". [ואולי יש מקום לדייק בלשון המהר"ל שבאמת אין כוונת הדברים כפשוטם ששלח יד בנפשו, אלא שהפיל עצמו מדרגת החיים ומסר עצמו למיתה - היינו קבל על עצמו מיתה].

רבי אומר: איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם, והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות, והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה. והסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה, דע מה למעלה ממך, עין רואה ואוזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבין. (אבות ב, א)

אלישע בן אבויה אומר, הלומד ילד - למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר חדש, והלומד זקן - למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק. רבי יוסי ברבי יהודה איש כפר הבבלי אומר, הלומד מן הקטנים - למה הוא דומה לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו, והלומד מן הזקנים - למה הוא דומה לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן. רבי אומר, אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, יש קנקן חדש מלא ישן, וישן שאפילו חדש אין בו. (שם ד, כ)

רבי יהודה הנשיא אומר כל המקבל עליו תענוגי העולם הזה מונעין ממנו תענוגי העולם הבא. וכל שאינו מקבל [עליו] תענוגי העולם הזה נותנין לו תענוגי עולם הבא. הוא היה אומר: צדיקים שרע להם בעולם הזה למה הם דומים? לטבח שמתקן סעודה לעצמו, ואף [על פי] שמצטער בעצמו אין מתקן לאחרים אלא לעצמו. אבל רשעים שרע להם בעולם הזה, למה הם דומים? לטבח שהתקין סעודה לאחרים, ואף על פי שמצטער בעצמו אין מתקן לעצמו כלום אלא לאחרים. הוא היה אומר יהיה סתרך עליך גלוי. ודבר שאי אפשר לשמוע אל תאמר לחברך. (אבות דר"נ, פכ"ח)

יהודה הנשיא אומר: בשעה שהעני הולך אצל עשיר ואומר לו פרנסני אם מפרנסו מאיר עיני שניהם ה', ואם לאו עושה כלם ה', מי שעשה לזה עשיר - עושהו עני, ומי שעשה לזה עני - עושהו עשיר. (ילקו"ש משלי רמז תתקנ"ט)

בכל עת יהיו בגדיך לבנים [ושמן על ראשך אל יחסר]. אמר ר' יוחנן בן זכאי: אם בבגדים לבנים הכתוב מדבר, כמה בגדים לבנים לאומות העולם. [ואם בשמנים טובים הכתוב מדבר] כמה שמנים טובים יש להם לעשירים, הא אין הכתוב מדבר אלא בתורה ובמצות ובמעשים טובים, ור' יהודה הנשיא (בשם רבן יוחנן) אומר, משל למלך שעשה סעודה, וזימן לו אורחים, ולא קבע להם זמן סעודה. אותם שהיו מקפידין לדבר הלכו ורחצו והתקינו עצמם לסעודה, השוטים שבהם הלכו להם. סייד - לסירו יוצר - לטיטו, נפח - לניפוחו. כנסם לבית המשתה שלו, פתאום שלח המלך ואמר יבואו לסעודה, אלו נכנסים בכבודם ואלו נכנסים בניוולם, אמר להם חזרו לאחוריכם שלא יטנפו פלטין של מלך. הלכו לרחוץ ולסוך, ננעלו פלטין של מלך. (מדרש זוטא קהלת ט, ח)

רבי עשה סעודה לתלמידיו, הביא לפניהם לשונות רכים ולשונות קשים, התחילו בוררין ברכים ומניחין הקשים. אמר להם דעו מה אתם עושין, כשם שאתם בוררין את הרכין ומניחין את הקשים, כך יהיה לשונכם רך אלו לאלו. (ויק"ר לג, א)

📖 'מֵאָשֵׁר שְׁמֶנָה לַחְמוֹ וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי מֶלֶךְ'. אשר היה עוסק בתורה ובמשנה יותר משאר אחיו, ולאחר פטירתו של האדם, כשדנים אותו לגיהנם, קורא האדם לכל שבט ושבט שיצילהו, ואין קול ואין עונה, וכשקורא לאשר בן יעקב, משיב לו: 'קראת מימיך משנה?', אם אמר לו: 'הן', מיד מוציא אותו מגהינם בזכות המשנה. וזהו שאמר הכתוב 'מֵאָשֵׁר שְׁמֶנָה לַחְמוֹ', ש'אשר' מציל מי שהלחם שלו הוא 'שמנה' אותיות 'משנה', וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי מֶלֶךְ', לזכות לגן עדן של מעלה (מדרש תלפיות סוף ענף אפוד בשם האר"י ז"ל).

📖 סגולת גירסת המשניות להרוג את יצר הרע ולהכניעו (ראשית חכמה שער הקדושה פ"ב). כדאמרו (תקונ"ז חדש קו ע"ב) בדוד דקטליה (ליצר הרע) בגירסתיה. ויועיל שינונם גם כן לטהרת המחשבות, וב'זרעים' מרבה זרע הקודש לגן עליון, וב'טהרות' מטהר עצמו ומחשבותיו, וב'קדשים' מקדש עצמו ומקדש עליון, וכן כל סדר ומסכתא יש להם סגולה בפני עצמה (מעבר יבק שפתי רננות סוף פכ"ט). המשנה היא המכנעת יצר הרע והיא התבלין שלו, ועל ידי המשנה מיטהרת ומתקדשת הנשמה, ולפיכך 'משנה' אותיות 'נשמה'. ועוד 'המשנה' במילוי כזה: ה"י מ"ם שי"ן נו"ן ה"י, גימטריא 'יצר הרע' (עם הכולל) לרמוז דעל ידי המשנה נכנע היצר הרע (ר"י אביחצירא גנזי המלך תיקון התשובה אות ט"ל).

📖 על ידי משנה מוריד נ' שערי בינה מאמא, ועל ידי זה מעורר הנשמה הקדושה שלו שהוא מבחינת בינה, ועי"ז אור הבינה משפיל הסט"א... (קהלת יעקב ערך משנה).

📖 יסד רבינו הקדוש תקכ"ד פרקים במשניות, דידוע דמשניות היא סוד תורה שבעל פה, מידת מלכות נוקבא דז"א. (מעשה רוקח פתיחא לשיתא סדרי משנה מהדו"ח עמ' ד).

📖 שיעור משניות קודם לכל דבר, ועל ידי זה זוכה ל'נשמה', כי משנה אותיות 'נשמה'. (באר היטב א, ו בשם האר"י).

[א"ה: אחר שהובא לעיל שבכוח עסק המשנה להכניע ליצר הרע, ושעסקה קודם לכל. מה נאה לקשר הדברים למה שהובא בחיד"א (דבש לפי מערכת ה אות יג)**:** "אמרו רז"ל 'הבא להורגך השכם להורגו'. פירוש אם בא היצה"ר להורגך על ידי פתוי

מעשים שאינם הגונים אין לך יותר כח שתהרגהו אלא בהשכמה, וזהו השכם שצריך לעמוד בחצות לילה לעשות היחוד העליון של יעקב ולאה על ידי התורה". א"כ מה רם ונעלה העוסק במשנה בהשכמה דשתיים בידו, הן מצד הזמן גרמא להכניע ליצר המפתה, והן מצד עצם עיסוקו בלימוד המשנה שבכוחה להשפילו ולהכניעו. ואשרי הזוכה לכך].

📖 המגיד שהגיע ללמוד עם מרן הבית יוסף הזהירו שיהרהר במשנה בכל רגע, וילמד בכל יום חמשה עשר פרקי משניות בבוקר, וחמשה עשר בערב (כנגד שם י"ה) ומה שזכה שהמגיד דיבר עמו היה בזכות לימוד המשנה, כמו שאמר לו פעמים רבות 'אני המשנה המדברת בפיך'. ואמר לו המגיד שעל ידי לימוד המשנה יפתחו לו צינורות של חכמת האמת, ויזכה לעשות נסים כמו שעשו חכמי התלמוד, ויהיה בורא חיילות רבים ועולמות רבים, וכל מלאכי מרום דורשים שלומו וטובתו. ובזכות לימוד המשנה יזכה שכל מה שלומד אפילו פעם אחת, יזכור כאילו למדה פעמים רבות, ויזכה לגמור חיבורו שיאיר את עיני כל ישראל.

📖 לימוד המשניות הוא מובחר, שירגיל אדם את בנו מעת שזכה לקרוא הלכה ברוב הש"ס, שילמד עמו רבו פרק אחד משניות בכל יום, ובפרקים החמורים והארוכים חצי פרק, וישגיח שיחזור תמיד עליהם בלי התרשלות ובלי ליאות, והוא תועלת ותכלית גדול לכל לימודיו אחר כך. ומה עתה שזכינו לפירוש הרע"ב שהוא ש"ס ממש... (חוות יאיר סימן קכד).

📖 אשרי הזוכה למשנה, שיהיו ששה סדרי משנה שגורים בפיו בעל פה, ואז עושה סולם לנשמתו שתעלה למעלה למדרגה כנה, וסימן 'משנה' אותיות 'נשמה'. (השל"ה מסכת שבועות נר מצוה אות יז).

📖 לימוד כל המשניות, אשריכם אם תהיו רגילים בהם ובשמותיהם. וקבלה בידי, שאין אדם רואה פני גהינם מי שהוא בקי במשניות (צוואת הג"ר שעפטל בן השל"ה אות כה).

📖 ועשה תורתך קבע, גם שיעור משניות, ויקבל לימודו במשניות פרק ומחצה בכל יום, בכדי שישלים את כל הש"ס משניות בכל שנה, ויעשה סיום על משניות בכל שנה ביום שמחת תורה (יסוד ושורש העבודה ו, ב).

[א"ה: היות ונפיק מפומיה ד'היסוד ושורש העבודה' לסיים ש"ס משניות ביום שמחת תורה. ראוי לציין למש"כ הגר"ח פלאג'י זיע"א (מועד לכל חי כה, כו) לתת טעם על מה זכה אשר בן יעקב שמברכין רבבות ישראל ביום שמחת תורה בפסוקי ברכותיו (בעליות המוספין) והוא משום שאשר עושה כבוד גדול לתושבע"פ ומציל מגיהנם את העוסקים במשנה (כמובא לעיל), "אם כן נאה ויאה דאנחנו נעשה לו כבוד גדול על ידי תורה שבכתב, לברך כמה ברכות התורה בקריאת ספר תורה באורייתא דיליה, כדי לחבר תורה שבכתב עם תורה שבעל פה, דלכך התחיל במ' - 'מאימתי', דהוא אחר הל' ('לעיני כל ישראל') דתורה שבכתב, דקשורים זה בזה כנודע". וא"כ טוב

ומשבח ביום שגומרין תורה שבכתב לסיים בו גם עיקר תושבע"פ היא המשנה, כדברי יסוד ושורש העבודה].

📖 לימוד וחזרת משניות סגולה להתמדה ולהבין (את) הפשט, ללמוד ח"י פרקים בכל יום, ולחזור ב' או ג' פעמים עד שיורגל בעל פה. ואשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, וטוב להיות בקי במסכת אחת היטב (יותר) מהרבה בלא כוונה (מוהר"ח מוואלז'ין כתר ראש אות נה).

📖 'משנה' גימטריה 'פרנסה', שע"י הלימוד בה מביא לעצמו פרנסה. (אמרי פסח מקוריץ).

📖 ידוע דהגאולה עתידה תהיה רק בזכות תושבע"פ... וכמבואר כל זה במדרש (הושע ח) אין הגליות מתקבצים אלא בזכות המשנה... והטעם לזה הוא, דידוע דבית ראשון נחרב בחטא עבודה זרה, ובבית שני לא היה זה החטא כלל, רק שנתחדשו אז בישראל כת הצדוקים שכחשו באמונה ובקבלת חכמינו ז"ל בתורה שבע"פ ופירשו התורה כפי שכלם הטבעי, ועל ידי זה נחלקו ישראל לכתות ונעשה פירוד בין הלבבות ורבתה השנאה והמחלוקות וזהו שגרם החורבן. ועל כן צריכים ישראל קודם הגאולה לתקן אותו החטא שגרם להם החורבן, והיא הכפירה בתורה שבע"פ, ועל כן אינם נגאלים רק בזכות עסק של המשנה דהוא כלל תורה שבע"פ. (בית הלוי שמות יב, מג).

📖 מרנא ורבנא הגאון רבי יהודה ליווא בר בצלאל זלה"ה (המהר"ל מפראג) שנתעסק בישיבה והרביץ תורה לרבים במידה הגדולה היא מדת הגמרא כמפורסם. הדר דרש לרוץ למשנה, עד שנתחברו חבורות חבורות, כתות כתות מלכי - מאן מלכי רבנן. ומתעסקין יום יום פרק מפרקי המשניות וחוזרין חלילה חלילה. ומאת ה' היתה זאת חוק ולא יעבור. לא בלבד בק"ק פראג אשר בה הדת נתונה מהגאון הנזכר. כי אם גם בשאר קהלות קדושות. קרובות ורחוקות קיימו וקבלו עליהם ללמדם בישראל (התוי"ט בהקדמה).

מאימתי יצר הרע שולט באדם
במשנתו של רבי יהודה הנשיא

בגמ' (סנהדרין צא:) מובא: שאנטונינוס שאל את רבי: מאימתי יצר הרע שולט באדם, האם משעת יצירתו במעי אמו, או משעת יציאתו לזה העולם? ורבי השיבו: 'משעת יצירה'. ועל זה שאל אנטונינוס: אם כן, יבעט באמו ויצא, שהרי היצר כבר שולט בו? אלא על כרחך צריך לומר ששליטתו היא משעת ה'יציאה' לזה העולם. ועל זה אמר רבי: דבר זה למדני אנטונינוס, והכתוב מסיעו, שנאמר: "לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ".

המהרש"א על אתר, הקשה ממה שמובא בגמ' במסכת יומא (פב:) באותה מעוברת שהריחה ריח מאכל בעיצומו של יום הכיפורים, והתאוותה לטעום ממנו. ובאו ושאלו את רבי מה לעשות בגינה. אמר להם לכו ולחשו באוזנה, שהיום יום כיפור. עשו כך ואכן הועיל הדבר ופסק העובר מתאוותו, קרא עליה רבי את הפסוק "בטרם אצרך בבטן - ידעתיך". לימים אותו הוולד גדל ונהיה לרבי יוחנן. ושוב היה אותו מעשה במעוברת אחרת, ושאלו את רבי חנינא, כיצד לנהוג בה, וגם הוא השיבם לנהוג כעצתו של רבי, אלא שהפעם הדבר לא הועיל, ונאלצו להאכילה. קרא עליה את הכתוב "זֹרוּ רְשָׁעִים מֵרָחֶם". ויצא ממנה אדם בשם שבתאי שהיה מפקיע מחירים של פירות ותבואה.

והנה מכאן מוכח ששליטת היצר באדם היא בהיותו במעי אמו. [הנה, הגם שעיקר קושית המהרש"א היא מהפסוק שהביא רבי חנינא (כן מוכח מלשונו). אמנם נראה שגם מהמעשה עם רבי כאן ישנה לכאורה סתירה בדעתו, שהרי עצם התביעה של העובר לדבר מאכל, הוא מכח התאווה שיסודו בחטא הקדמון, כידוע. אלא ששם מפאת גדולתו העתידית של הוולד הועילה הלחישה באוזנו אמו להרגיעו, אבל לעצם הנידון, רואים אנו שהיצר כבר נמצא משעת ההתאוות. וזה אינו תואם את מה שמובא בגמ' לעיל שרבי לבסוף הסכים לדברי אנטונינוס, שהיצר שולט באדם משעת יציאתו לזה העולם].

ועוד הקשה, מ'המעשה' המפורסם אצל יעקב ועשו (רש"י בראשית כה, כב). כשהייתה רבקה אמנו עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת, ושעברה על פתחי עבודה זרה עשו מפרכס לצאת. הנה לפנינו כי היצר שולט במלוא עוזו, עוד בהיותו במעי אמו.

טרם ניגש לבאר את מהלך הדברים בדרך שסללו רוב המפרשים, באופן שמגדיר את מקומו של היצר באדם בשעת התאוותו, ובעת יציאתו לזה העולם. תחילה נציין לשיטתו היסודית של המהר"ל (גור אריה, שם) שלדעתו, אין באמור אצל יעקב

ועשו כדי להוכיח שהיצר נתון באדם משעת יצירתו. אליבא דאמת אין היצר בא אלא עד אחר הלידה, ומה שעשה עשו לא היה משום '**יצרו**', אלא משום שרצה לחזור ל'**טבעו**', כי כל דבר נמשך אל הדבק בו, וכמו שמוצאים אנו בטבע שכל דבר מתחבר אל טבעו והרגלו. ועל כן כל אחד מהבנים היה נמשך ומבקש לצאת אל המקום המתאים לו אל טבעו, אבל לא משום יצרם. ולפי דבריו, לכאורה, כן יש לבאר גם את המעשה באותם נשים מעוברות, דאין באמור שם להוכיח על כח היצר, אלא שכל עובר לרום מעלתו או שפלתו התנהג כטבעו. או אפשר ליישב בפשוטו, וכמו שכתב המהרש"א, דעל ידי אמו המתאווה בפועל למאכל שייך הימצאותו של 'יצר', אבל לא מכוחו של העובר לכשעצמו. [הגם שעצם יסודו של רבנו המהר"ל טעון בירור וליבון, שא"כ, במה התבטא הבחירה של יעקב ועשו, אם מעת היוסדם, כל אחד נמשך בעוז ותעצומות ל'טבעו', אמנם אין כאן המקום לנידון זה].

כאמור, לדרכם של יתר המפרשים, יש לבאר את מאמרי חז"ל באופן שהאחד לא יסתור את משנהו.

הערוך לנר (נדה ל:) עמד על הדיוק בלשון השאלה 'יצר הרע מאימתי **שולט** בו באדם' ולא 'מאימתי **נתנה** באדם' [כמו ששאל שם על הנשמה]. המדובר כאן הוא על כח השליטה ולא על עצם נתינתו באדם. ועל זה הוסק ששעת השליטה הוא עת היציאה לזה העולם. ברם אם העומד לנידון הוא, ממתי ניתן היצר באדם, על זה יושב, משעת יצירתו, וצא וראה מהעובדות שהובאו לעיל.

הנחלת יעקב (בראשית, שם) דייק את הלשון 'שולט' באופן אחר. לדעתו, יצר הטוב ויצר הרע נמצאים משעת היצירה, אלא שבמעי אמו כוחם שווה אצל האדם, ואין האחד מתגבר על זולתו, והאדם הוא בעל בחירה לבחור בטוב או ברע. וכן הייתה ראויה להיות הנהגת העולם, אילולי חטא אדם הראשון, אלא שהעוון גרם שיצר הרע נעשה מלך זקן וכסיל ומתגבר על האדם בכל יום. וזה כוונתו באומרו 'שולט' - היינו שהיצר שולט על האדם, ומתגבר עליו להטותו מדרך השכל לדרך עקומה, וזה נהיה משעת היציאה, ולעולם יש לומר שגם במעי אמו הצדיק רץ לפתחי בתי כנסיות, והרשע על פתחי עבודה זרה.

והבאר שבע (סנהדרין, שם) ביאר, שישנם שני גוונים ליצר הרע, יצר ה'**מחשבה**' ויצר ה'**מעשה**'. יעקב ועשו התנהלו במעי אימם לפי מה שכל אחד תפס במחשבתו, זה לטוב וזה למוטב, אלא לכשיצאו לאויר העולם, סתר להם המלאך על פיהם, ושכחו מחשבתם הראשונית, ואז בא להם היצר ה'מעשי' המסית את האדם לעשות מעשים רעים, ועל זה נאמר "לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ", אבל קודם לכן היה להם את היצר בבחינת ה'מחשבה'. ואולי גם לדבריו יש לומר, שיבוא על דיוקו לשון 'שולט' על היצר שאחר היציאה', שהוא ה'יצר' המעשי שעליו יכון יותר לשון 'שולט' (שהוא בחינה כוחנית) מאשר על המחשבה. [ועוד נראה, שבדבריו נמצא לנו פתח בהבנת שיטת המהר"ל, שהובא לעיל].

לאור דבריו, אולי יש מקום לבאר בעוד אופן את הנידון שלפנינו. בהקדים דברי הנפש החיים זי"ע (שער א פ"ו) בהגדרת כח הבחירה לפני ואחרי החטא הקדמון. "... והענין כי קודם החטא. עם כי ודאי שהיה בעל בחירה גמור להטות עצמו לכל אשר יחפוץ להטיב או להיפך ח"ו. כי זה תכלית כוונת כלל הבריאה. וגם כי הרי אח"כ חטא. אמנם לא שהיה ענין בחירתו מחמת שכחות הרע היו **כלולים בתוכו**. כי הוא היה אדם ישר לגמרי כלול רק מסדרי כחות הקדושה לבד. וכל ענייניו היו כולם ישרים קדושים ומזוככים טוב גמור. בלי שום עירוב ונטיה לצד ההיפך כלל. וכחות הרע היו עומדים לצד וענין בפני עצמם **חוץ ממנו**. והיה בעל בחירה להיכנס אל כחות הרע ח"ו, כמו שהאדם הוא בעל בחירה להיכנס אל תוך האש. לכן כשרצה הס"א להחטיאו הוצרך הנחש לבא מבחוץ לפתוח. לא כמו שהוא עתה שהיצר המפתה את האדם הוא **בתוך** האדם עצמו. ומתדמה להאדם שהוא עצמו, הוא הרוצה ונמשך לעשות העון, ולא שאחר חוץ ממנו מפתהו. ובחטאו שנמשך אחר פתוי הס"א. אז נתערבו הכחות הרע בתוכו ממש. וזהו עץ הדעת טוב ורע... כי דעת פי' התחברות כידוע".

הנה מבואר יוצא מדברי הגר"ח מוולוז'ין, כי לפני חטאו של אדם הראשון היצר היה מחוץ לאדם, ואחר החטא מעורב הוא בתוך האדם, וזה המצב בו אנו נתונים, עד תיקונו של עולם בב"א. אמנם אולי יש מקום לומר, כי בבחינת זעיר אנפין של המהלך הגדול שעליו מדבר הנפש החיים. הנה כל אדם לעצמו גם כן שייך אצלו הבחנה זו, שהרי כשמזדמן לאדם ניסיון חדש, בדבר שלא נכשל בו בעבר קל לו יותר להתגבר, אבל אחר שנכשל פעם ופעמיים נעשה לו כהיתר, והתרגל בחטא. אם כן גם עניין זה יכול להבחן באמת מידה של 'חוץ' ו'פנים'. מתחילה היה מעשה זה כדבור הנתון מחוץ לאדם, ולא עלה בדעתו להיכשל בו, אבל ברבות הימים ההרגל מטביע בו את חותמו ונעשה חלק בלתי נפרד מהווית חייו. וכן על זה הדרך בכל צעד וענין מה שתמול היה בבחינת 'מחוץ למחנה'! היום 'נכנס לפני ולפנים'.

ובנוסח אחר, בכל דבר יש את בחינת ב'כוח' וב'פועל'. היצר הרע ככוח רע נתון באדם מעת היווצרו, אלא שברוב ככל המקרים הוא כוח רדום. אלא שאחר יציאת האדם לזה העולם - עולם הניסיון, חוזר ונעור, ומבקש להיכנס דרך פתח הלב, אם האדם לא ינעל בפניו את הכניסה במנעול ובריח.

עיצומו של יום הכיפורים מכפר
לשיטת רבי יהודה הנשיא

גמ' ביומא (פה:): "רבי אומר, על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכפורים מכפר, חוץ (מפורק עול) ומגלה פנים בתורה, ומפיר ברית בשר, שאם עשה תשובה יוה"כ מכפר, ואם לא עשה תשובה אין יוה"כ מכפר". נמצא שיש בכח עצם קדושת היום לכפר גם ללא תשובה לדעת רבי.

והתוס' ישנים (שם) כתבו בגדר הדין לדעת רבי: "יש לומר, דלרבי נמי צריך תשובה **לכפרה גמורה**, אף על גב דמהני יום הכפורים למעט מכרת, מ"מ כפרה גמורה בלא תשובה ליכא, דאל"כ למה חרב הבית בשביל עונותינו כיון שיום הכפורים מכפר חוץ מג' דברים". והיינו דגם לרבי אין בכוח עיצומו של יום ליצור אצל הגברא כפרה גמורה ללא תשובה, וכ"כ התוס' רא"ש. [הא מיהת לשאר התירוצים שהובא בדבריהם אין הדבר מוכרע].

והפנ"י שבועות (יג. ד"ה בתוס') כתב בדעת רבי, שמה שיוה"כ מכפר - היינו מעיקר כרת בין בעוה"ז ובין בעוה"ב, שאינו נכרת לגמרי אלא שיש לו תקנה, ע"י יסורי הגיהנם.

ובביאור החפץ חיים על הספרא (אמור פרק יד אות ב) כתב בשם ספרים, דמה דאמרינן שעיצומו של יום מכפר לדעת רבי, "הוא דוקא כשנזהר על כל פנים על להבא שלא לעשות כן".

והגר"א קוטלר (משנת רבי אהרן ח"ב עמ' רלג) כתב בהבנת שיטת רבי: "הנה מצינו שהחטא מתכפר ועדיין נקרא רשע והוא לרבי שסובר שיום הכיפורים מכפר ללא תשובה, וכיון שמכפר שלא יהיה עליו עונש, ודאי שמתוקן גם הפגם של החטא. ויש סגולה בעיצמו של יום לתקן הפגם, וכל כך גברה מידת טובו וחסדו של הקב"ה שמרפא את החטא והפגם בנפש ובעולמות כולם, אבל זה ודאי שלא יהיה כשר לשבועה ועדות... וכשאדם חוטא הרי כולו משותף במעשה החטא, כל כוחותיו משותפים בחטא, ואם במזיד, גם דעתו וכוונתו - וחל עליו שם חוטא או רשע במהותו, וגם אם נתכפר החטא ע"י יוה"כ, אבל ודאי אי אפשר שיהיה במדור עם צדיקים אחרי שיש לו שם רשע". וכעין דברים אלו כתב הגרי"י קנייבסקי זצ"ל (קהלות יעקב ח"ב סט"ו) דלכאורה לאחר יוה"כ מה הבדל בין מי שחטא כל השנה ועבר עליו היום, למי שנזהר כל השנה ולא חטא, שהרי כעת שניהם שווים, ואין בידם עבירות, היות ונתכפרו מכח עיצומו של יום, וזה דבר שאינו מסתבר כלל שלמחרת יוה"כ שניהם יהיו באותה מדרגה. אלא שכל מה שהתכפר לו הוא מהעונש, אבל הגברא במהותו עדיין שם חוטא עליו

עד שיעשה תשובה [לפי הדברים הנאמרים הכא, מה נואלו אותם האומרים, כי אלו שנהרגו בידי הישמעאלים ימ״ש, הם בבחינת הנהרגים על קדושת שמו, ומעלתם רמה עד למאוד במחיצת קדושים וטהורים וכו׳. היתכן לומר כדברים אלו, שמי שחי כל ימיו בפריקת עול מלכות שמים, יזכה להיות בצוותא אם אלו שקידשו את חייהם לתורה ועבודה ונלחמו ביצרם השכם והערב לעלות למעלות רמות, ויבוא זה שחטא כל ימיו וישב במחציתם, רק משום שמסר נפשו עבור ה׳מדינה׳, היכן נשמע כשטות הזאת? ישתקע הדבר ולא יאמר].

הדובר שלום (מחזור שיח בשדה עמ׳ כז) כתב, שההבדל שבין כפרה הבא מעיצומו של יום, לכפרה מתשובה. שבכפרה מחמת תשובה לא נשאר רושם החטא כלל, והזדונות נעשים כזכויות. ואילו בכפרה הבא מחמת היום ללא תשובה, אין מתכפר העוון אלא לעניין העונש, אמנם רושם החטא נשאר ליום פקודה. וזה שאמר הכתוב (ויקרא טז, ל): ״**כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם**״ - דעיצומו של יום מכפר, אולם ״**לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם**״ - שלא יהיה רושם ולכלוך מהחטאים, לזה לא מועיל עיצומו של יום, אלא רק ״**לִפְנֵי ה׳ תִּטְהָרוּ**״ - כשתטהרו לפני ה׳ בתשובה עילאה.

[והגר״א דסלר (מכתב מאליהו ח״ב עמ׳ 89) האריך בדבריו לבאר את מחלוקת רבי ורבנן בגדר כפרת יוה״כ עפ״י דברי המהר״ל. ותמצית דבריו בהבנת שיטת רבי שבכוח עיצומו של יום לכפר ללא תשובה כתב לבאר, שביוה״כ מתגלה נקודת החיבור העליונה להבורא יתברך, ומתברר אליבא דאמת שאין החטא קשור לישראל כלל, וכל מה שחטאו אין זה אלא מסיבות חיצוניות, אבל בעצמותם מסולקים מן החטא, ולכן זוכים להינצל מהעונש עפ״י המבט של מידת הרחמים העליונה, זוהי בחינת כפרת ׳עיצומו של יום׳ לשיטת רבי. (עי״ש בדבריו)].

בגמ׳ (כתובות קג:) מובא, שבאותו יום שנפטר רבי, יצא בת קול ואמרה שכל מי שהיה נוכח בפטירתו של רבי מזומן לחיי העולם הבא. והתוס׳ הקשו, שהרי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, וא״כ במה נתייחדו אלו שהיו בפטירתו של רבי? ותירצו ש׳מזומן לעולם הבא׳ היינו בלא דין ובלא יסורין.

אלא שעדיין יש להבין, מדוע מצאנו עניין זה רק אצל רבי שהמשתתפים בהספדו זכו לשכר נשגב זה, מה שלא נמצא דוגמאתו בשאר תנאים? ומבונו של דבר כתב לבאר הגר״י אלחנן ספקטור (נחל יצחק הקדמה אות ו) עפ״י מה שמובא בחז״ל בטעם שמזכירים את מיתת בני אהרן ביוה״כ, לומר, דכשם שהיום מכפר כך מיתת צדיקים מכפרת. והנה נפסק שיוה״כ מכפר רק עם עשה תשובה, אבל בלא תשובה אינו מכפר, וא״כ גם מיתת הצדיק אינה מכפרת ללא תשובה. אמנם רבינו הקדוש היות ושיטתו שעיצומו של יום מכפר גם ללא תשובה (יומא פה.), נמצאת אומר, שלשיטתו מיתת הצדקים שהוקשה ליוה״כ מכפרת ללא תשובה, ולכן ביום שנפטר הוא עצמו יצא בת קול ואמרה שמי שהיה באשכבתיה יכופר לו גם ללא תשובה כשיטתו. (דבריו הובאו בהערות מהגרי״ש אלישיב כתובות שם, וכ״כ הפרדס יוסף פרשת אמור אות פח). ובאורח ישרים הביא להא, בשם הגר״י סלנטר והוסיף, דאיתא

בזוה"ק שביום שנפטר איזו תנא ונקרא הילולא דילה, באותו יום פוסקים במתיבתא דרקיעא כוותיה בכל דיניו ופסקיו.

אמנם לפי מה שהתבאר הכא, שגם לדעת רבי אין בכוחו של עיצומו של יום לזכות את האדם לכפרה גמורה ללא תשובה, א"כ צריך תלמוד האיך המשתתפים באשכבתיה דרבי זכו להיות מזומנים לעוה"ב ללא דין ויסורין (כדברי תוס') מה שגם לשיטת רבי עצמו אינו במסתבר שיהיה כן.

ואולי יש ליישב העניין, לפי מה שמובא בירושלמי (כלאים, הובא לעיל) שאנשי ציפורי קרעו בגדיהם בשעת פטירת רבי ונשמע קולו עד למרחק רב. ובודאי שלא היה בזה מעשה סתמי של קריעת בגד מדין אבלות גרידא, אלא שמעוצם הצער והיגון על הסתלקותו של רבי היה בזה גם בחינה של התעוררות לתשובה, וממילא זכו לכפרה גמורה, ולהתעלות לאדם אחר, ואולי שזה הסיבה שזיכתה אותם בנס שעמד להם החמה ולא שקע עד שאחרון המלווים שב לביתו והכין צורכי שבת. דלא מסתבר שיזכו לזה רק משום כבודו של רבי אם להם לא היה שום שייכות לזה. והרבה דרכים למקום להשיבם לביתם במהרה, ולא לעשות להם נס מופלא זה. ועוד יש להוסיף בזה ממש"כ המהר"ל (ח"א) בביאור הא 'דמזומנים לחיי העוה"ב', דהיות ורבי זכה לבחינה זאת ממילא כל אותם אלה שהיו מצורפים אליו בשעת מיתתו, שאז קנה רבי את העוה"ב שלו, נהיו גם הם מזומנים לחיי העוה"ב. היינו שהיה כאן עניין של צירוף של המשתתפים באשכבתיה לבחינה ודרגה דילה, ופשוט הדבר שזה לא יכון ללא התעלות מתוך תשובה עילאה וקרבת השם.

ולפי הנאמר, אולי יפתח לנו פתח בהנהגתו המופלאה של 'ההוא כובס'. דהנה לפי הבבלי נראה שהטעם שעלה לגג והפיל עצמו למיתה, הוא משום צערו שלא זכה להיטפל לעושי מצוה, ואילו מהירושלמי משמע שהוא משום כפרה על חילול שבת, שהרי הבת קול יצאה אחר שחששו שאולי חיללו שבת והודיעה שהם מזומנים לחיי העוה"ב לבר ההוא כובס. דיתכן לומר, שאליבא דאמת אין מחלוקות דהא והא איתא, דהיות, דצערו של הכובס על אי היותו באשכבתיה דרבי לא היה בה רק צער על העדר מצוה והשתתפות במסע הלוויה. אלא על ההפסד והחיסרון של ההתעלות ורוממות הנפש והצטרפות לדרגתו של רבינו הקדוש שלה זכו האחרים והוא הפסיד, וממילא היות ולא זכה להיות חלק מאותה ההתעלות ממילא מסתבר לומר כי לא נעשה למענו נס מופלא של עמידת החמה מלשקוע.

לאור זאת נמצא, כי ההוא כובס כבר לא היה לו שום שייכות והשתתפות עם בני דורו, שהרי הם זכו להתעלות למדרגות גבוהות ונעלות והוא לא, וא"כ עצם המשך חייו בהאי עלמא יש בה צער עצום ונורא, בהראותו את המעלה הגדולה לה זכו בני דורו, ואת החסר בו הוא נתון. ומה גם שמכאן ואילך יקשה עליו הדבר להתעלות מעלה, שהרי הוא נבדל מאחרים ואין לו עם מי להשתתף ולהתחבר. ולכן במצב נוראה זה טוב מותו מחייו, בבחינת 'או חברותא או מיתותא' ואחר שהיה מוכן לוותר על חיי העוה"ז בהבינו כי אין בהם חפץ עוד, אזי זכה גם הוא להיות בן העוה"ב.

ויתכן כי באמת לא שלח יד בנפשו (וכפי שמוכח מדברי המהר"ל שמובא לעיל), אלא שהיה מונח בזה עצם הסכמתו לוותר על החיים בזה העולם, שאין בהם עוד חפץ אחר מה שארע לו.

נמצא כי גם בפטירתו של רבי התקיים מה שאמר בחייו 'יש קונה עולמו בשעה אחת', זכה ההוא כובס לקנות את עולמו הנצחי ולהצטרף לאותה דרגה שלה זכו בני דורו בויתורו על חיי האי עלמא.

אלפים כבר ראו ישועות...

מה איתך?

רווקה בת 35 התארסה בתוך חודש • אברך עשר שנים ללא ילדים נפקד לאחר חודשיים • נרפא לגמרי מגידול בראשו • זכה לקנות דירה במחיר מציאה

ועוד אלפי סיפורי ישועות

שידוכים • שלום בית • פרנסה • זרע של קיימא

בזכות לימוד יומי קבוע במשניות

טלפן ושמע על סגולת 'ישועות המשניות'

077-323-4713

שמעו ותחי נפשכם

בדוק ומנוסה > ללא שום עלות

זיווג הגון במהרה: מיכאל בן אסתר, אלעזר בן אביבה, מתתיהו בן צביה מאשה שרה, משה ישראל בן רבקה, אפשין בן ויקטוריה, יצחק בן חנה מינה, יוסף חיים בן מרגלית, עמי בן סימה, טל אהרון בן רוזה, גבריאל בן נאנו. לזרע של קיימא: דוד חי בן אסתר, שלמה בן ברטה ברכה, יוסף חיים בן אילנה, רועי בן מזל, יאיר בן אברהם. לרפו"ש לעבודתו ית': יעקב בן כוכבה, אברהם בן שושנה, דור חי בן אורנה, טאוס בת איראן, אהרון בן טאוס, שמואל בן אסתר שרה. עליה בתורה והצלחה: האחים יגל וינאי בני חגית, רות בת חגית. לעילוי נשמת: ר' שלמה בן שמחה ומאיר, ר' שמואל בן שפרה ושלמה ז"ל.